

شریفه بلاغت مشحون و مقاله منیفة فصاحت مقرون تصویر نه باعث اولدرکی، بو عبد فقیر
کثیر التّقصیر متحیر براری فضل...».

انجام: «... بالجمله صفات غریبه دن هر نه ایسه، علایم و حرکات و سکونات و آثار
افعال و اقوالندن باهر اولور؛ تمت الرسالة بعون الملك المتعال... و انشرح صدری بمشاهدة
حسن جماله و انفرح بالی... حامداً و مصلیاً و مسلماً».

گزارش متن: سی گفتار (پند) از ترجمه بیانات حضرت رسول اکرم محمد
مصطفی ﷺ و بزرگان دین و سیاست در آداب ملک داری، اخلاق و برخی از خصلت‌های
نیکو به مناسبت سی روز ماه مبارک رمضان به نظم و نثر است که با عباراتی زیبا و بدیع به
نام سلطان سلیمان خان قانونی (۷۴-۹۲۶ هـ.ق / ۶۶-۱۵۲۰ م) و یاد استاد خود مولی
محمدبیک افندی قاضی قاهره مصر در سی ام ماه مبارک رمضان سال ۹۵۱ هـ.ق / ۲۷ دسامبر
۱۵۴۳ م تألیف نموده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: وقت ظهر در سال ۹۷۸ هـ.ق / ۷۱ - ۱۵۷۰ م
□ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۱۹ (۱۰۶b - ۱۲۴a) □ تعداد
سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۳ ۱/۲ × ۷ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲ ۱/۲ × ۱۳ ۱/۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج
زرشکی بدون مقوا، مجدول با ترنج زمینه اسلیمی.

ویژگیهای نسخه: در هاشم ابیاتی به فارسی از شعرای مختلف که بیشترین آنها
از شاعران برجسته دولت عثمانی (ترکیه) در دوره‌های مختلف است، نگارش یافته که
متأسفانه در فهرست‌نگاری نخستین از نظر دور مانده است. آثار رطوبت بر فراز برگها
مشاهده می‌شود.

← هدیه العارفین، ج ۱، ص ۲۳۰.

«شماره ۹۰۷۲ مجموعه»

112 Şecere ve Semere

۱۱۲ شجره و ثمره^(۱)

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین... و بعد روایت ایدار لر مقدم لر و حکماء سفیلدن که علم
رمل دیدکلری دانیال علیه السلام...».

انجام: «... ایکی شکلدن بر شکل جقر اگر سعد اگر نحس اوله اگر کوره حکم ایده؛ الله
أعلم، لا یعلم الغیب إلا الله».

گزارش متن: این رساله در بیان قواعد علم رمل است. گویند اصل کتاب به زبان یونانی
بوده و به دانیال نبی ﷺ نسبت داده شده و «ما شاء الله مصری» آن را به عربی گردانده است و برخی
مشایخ هم آن را به فارسی ترجمه نموده‌اند؛ رساله حاضر ترجمه ترکی آن می‌باشد. این کتاب
گویا به صورت متن و شرح بوده و متن آن با عنوان «شجره» و شرح نیز با عبارت «ثمره» مشخص
گردیده است و در شرح، آنچه از استادان این فن رسیده یا به تجربه ثابت شده، نقل گردیده
است. نسخه فارسی این رساله تحت شماره (۸۹۷۹/۱) در همین کتابخانه نگهداری می‌گردد.
گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ.ق / ۱۹ م]
□ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۳ (۱۰۵b - ۱۲۱a) □ تعداد
سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۷ × ۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی
[گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: برخی عناوین در حواشی ثبت شده است؛ در برگ (۱۱۹) اندکی
بریدگی مشاهده می‌گردد.

«شماره ۳۳۸۳ مجموعه»

۱. این رساله با عنوان: شجره رمال دانیال ﷺ نیز ثبت شده است.

۱۱۳ شرائط الإسلام

113 Şerā'it el-'İslām

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: عقائد و فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «شرائط اسلام بودرکه هرکشیه بلمک فرضدر ولازمدر وواجبدر زیراکه برکشیدن مسلماننک شرطین صورسلر بلمرم دیو جواب و برمه مسلمانلقی صحیح دگلدر...».

انجام: «اگر دیسلر جماعتنک نمازی سنکله تمام اولور نمازنک کیمنکله تمام اولور، ایت بنم نمازم حضرت رسولنک شرعیله تمام اولور و تمام الرسالة شرائط الإسلام ایله تمام اولور».

گزارش متن: رساله‌ای کوتاه در سؤال و جواب اعتقادی و فقهی بر اساس فقه حنفی است که با عناوین «اگر صورسلر، اگر دیسلر، ایت» نگارش یافته است. آغاز نسخه‌ها در مصادر اندکی متفاوتند.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق ترکی □ کاتب: یوسف بن ملاکریم □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۶۶ هـ / ۱۷۵۳ م □ محل کتابت: روستای اخی صوفیلوی پادار (ترکیه) □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۴ (۳۳b - ۳۶a) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۲×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن قهوه‌ای روشن، مجدول، ضربی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است؛ پس از انجام رساله، برگ‌ها در مناجات منظوم بر اساس اعتقادات اهل سنت به چشم می‌خورد.

← فهرس المخطوطات التركية العثمانية في دارالكتب المصرية بالقاهرة، ج ۳، ص ۵؛ فهرس المخطوطات العربية و التركية و الفارسية و البوسنوية في مكتبة الغازي خسروك سراييفو في البوسنة و الهرسك، ج ۳، ص ۴۲۵.

«شماره ۱۱۹۸۸ مجموعه»

۱۱۴ شرائط إنتاج أشكال

114 Şerā'it-i 'İntāc-i Eşkāl-i

أربعة^(۱) Erbe'ah

ناظم: سید احمد حجابی بن احمد سپاهی، قسطنونی (متوفای سال ۱۳۰۶ هـ / ۱۸۸۸-۸۹ م).

موضوع: منطق منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «دورتدور اشکال شها ایجاب صغری اولیک

شرطیدر کلیتی کبری ایله اما ثانینگ».

انجام: «ضرب ثامن اون ایکیدر جمله منتج عرف خاص

ناقلم قطبک کلامن ایله از بر بول خلاص».

گزارش متن: منظومه‌ای در منطق است که در آن اشکال چهارگانه منطقی از لحاظ کمی و کیفی، ضرب و نتیجه با استفاده از: تحریر القواعد المنطقية في شرح الشمسية، اثر: قطب‌الدین محمد بن محمد، رازی (متوفای سال ۷۶۶ هـ / ۶۵-۱۳۶۴ م) تنظیم گردیده است. متذکر می‌شویم این رساله را یکی از شاگردان ناظم به نام «حسین بهسنی» در زمان حیات وی شرح کرده است که با عنوان بیان شرائط انتاج اشکال اربعة در صفحات پیشین همین فهرست از نظر گذشت.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ مایل به رقع □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۳ یا اوائل سده ۱۴ هـ / ۲۰ م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲ (۳۳b - ۳۴b) □ تعداد سطر: میانگین «۱۸» □ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: حاشیه نویسی اندکی درباره «قیاس استثنایی» دارد و عناوین هم

۱. این رساله به صورت بسیار ناقص در برگهای (۴۵b - ۴۶a) همین مجموعه نیز تکرار شده است.

درشت‌تر از متن، نگارش یافته است.

«فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، صص ۶ - ۵؛ هدیه

العارفین، ج ۱، ص ۱۹۲.

«شماره ۱۴۹۰ مجموعه»

۱۱۵ شرح أسماء الحسنی 115 Şerh-i Esmā' el-Hüsna

مترجم: حمزه بن حاجی سلیمان، معروف به «نورالله».

موضوع: تصوّف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتّقین والصلوة والسلام علی رسوله محمّد وآله و... بعده بدرستی بو مذکور اولان الله تبارک و تعالینک اسماء حسنی سنک طقسان طقوز اسمدر...».

انجام: «... اکا اهل معرفت دخی عرفان دخی اهل علم و اذهان حاصل اوله...» ناتمام.
گزارش متن: شرح و ترجمه‌ای از: رساله اسماء الحسنی، اثر: «شیخ جلال تبریزی»، از عرفای نامی سده ۷۷۰ ه. / ۱۳م که در آن (۱۹۹) اسم حضرت باری تعالی را به ترکی ترجمه کرده است. از زمان حیات مترجم اطلاعی در دست نیست.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ [کاتب: محمد ابراهیم، معلّم کودکان در جامع عتیق] [تاریخ کتابت: [سال ۱۱۳۲ ه. / ۲۰٪ - ۱۷۱۹م] محل کتابت: [قصبة ربزه] عنوانها و نشانها: شنکرف [نوع کاغذ: فرنگی] تعداد برگ: ۱۳ (۱۸۶b - ۱۹۴a) تعداد سطر: ۲۵ [اندازه متن: ۱۵×۷ ۱/۲ سانتیمتر] اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر [نوع جلد: تیماج آجری، ضربی، با ترنج.

ویژگیهای نسخه: اثرات شدید رطوبت روی برگها مشاهده می‌گردد که بعضاً باعث ناخواناگردیدن متن شده است. اسماء جلاله به صورت شنکرف نگارش یافته است. نام کاتب،

تاریخ و محل کتابت به قرینه رساله‌های پیشین این مجموعه نگاشته شد.

«دانشمندان آذربایجان (تربیت)، صص ۱۶۵ - ۱۶۴.

«شماره ۲۸۲۱ مجموعه»

۱۱۶ شرح أسماء الحسنی 116 Şerh-i Esmā' el-Hüsna

شارح: ناشناخته.

موضوع: تصوّف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: افتاده «... مطلب دنیاده و آخرتده باری تعالی دن غیریه محتاج اولماق ایچون هر مؤمن و مخلص و معتقد که قرق گونه دک هر گون یوز قرق کرّه یا عزیز یا احد یا الله دیسه حق و تبارک تعالی دن غیریه محتاج اولمیه...».

انجام: «... و هر اموری که شرع شریف مطابق اوله خیریه سوق ایدوب شرور مخلوقاتدن مصون و محفوظ ایلوب روز شب دائماً حفظ امانتده اوله...» ناتمام.

گزارش متن: شرح مختصری بر اسماء الحسنی با عناوین «مطلب - مطلب» است که متأسفانه به جهت نقصان در آغاز و انجام مورد شناسایی واقع نگردید.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ [کاتب: محمد ابراهیم، معلّم کودکان در جامع عتیق] [تاریخ کتابت: [سال ۱۱۳۲ ه. / ۲۰٪ - ۱۷۱۹م] محل کتابت: [قصبة ربزه] عنوانها و نشانها: شنکرف [نوع کاغذ: فرنگی] تعداد برگ: ۵ (۱۹۵a - ۱۹۹a) تعداد سطر: ۲۵ [اندازه متن: ۱۵×۱۷ ۱/۲ سانتیمتر] اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر [نوع جلد: تیماج آجری، ضربی، با ترنج. ویژگیهای نسخه: آثار شدید رطوبت روی برگها مشاهده می‌گردد که گاهی باعث ناخوانا گردیدن متن شده است؛ نام کاتب، تاریخ و محل کتابت به قرینه رساله‌های پیشین این مجموعه نگارش یافت.

«شماره ۲۸۲۱ مجموعه»

۱۱۷ شرح اوراد آیات

117 Şerh-i Evrād-i 'Āyāt

شارح: ناشناخته.

موضوع: دعا/ زبان: ترکی عثمانی، عربی.

آغاز: «حیات‌الحيوانه فقها دن برینه بر قاج اشقیا قلیچ اوشوروب قتلنی مراد اتدیلر...».

انجام: «... آیه رابعة سورة مائده: ﴿واتل عليهم نبأ ابني آدم بالحق إذ قربا قرباناً

فتقبّل... إنّما يتقبّل الله من المتّقين﴾؛ تمّت.».

گزارش متن: شرح ترکی ادعیه مربوط به آیات قرآنی است که از حسن بصری

(متوفای سال ۲۳۰هـ/ ۸۴۵-۸۴۴م) و دیگران نقل گردیده است. در این رساله «شرح

اوراد آیات حفظ»، «اوراد آیات حفظ»، «شرح و خواصّ اوراد آیات فتح»، «اوراد آیات

فتح»، «شرح آیات سبعة»، «شرح آیات رافع» و... آمده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق و نسخ □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۱هـ/ ۱۷م]

□ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۵ (۸۱b - ۸۵a) □ تعداد سطر: در

هامش نگاشته شده □ اندازه متن: در هامش نگاشته شده □ اندازه جلد: ۱۷×۱۱ سانتیمتر □ نوع

جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، با ترنج، سرترنج و لچک زمینه طلایی و نارنجی اسلیمی.

ویژگیهای نسخه: این رساله در حواشی برگها نگاشته شده است؛ برخی از عبارات محو

و پاک شده و بخشهایی از آن نیز به جهت برش نابجا در صحافی و فرسودگی، افتاده است.

«شماره ۹۲۳۶ مجموعه»

۱۱۸ شرح اوراد قادریّه^(۱)

118 Şerh-i Evrād-i Kādiry-yih

شارح: سعدالدین سلیمان بن عبدالرحمن بن محمد، رومی مشهور به «مستقیم زاده»

(متوفای سال ۱۲۰۲هـ/ ۸۸-۱۷۸۷م).

۱. در برخی مصادر با عنوان: شرح صلاة قادریه نیز ثبت شده است.

موضوع: تصوّف/ زبان: ترکی عثمانی، عربی.

آغاز: «حمد بی حدّ و شکر ممتنع العدّ اول جناب حقّه و فیاض مطلقه لایق

و مستحقّ دیر که...».

انجام: «ختم پذیر اولمشدر و بالله التّوفیق و بیده أزمّة التّحقیق و التّدیق».

گزارش متن: شرح و ترجمه‌ای از اوراد و صلوات منتسب به «شیخ عبدالقادر بن

موسی، جیلانی» (متوفای سال ۵۶۱هـ/ ۱۱۶۶م) است که از سوی شارح در سال

۱۱۸۵هـ/ ۷۲-۱۷۷۱م نگارش یافته است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: شیخ علی افندی زاده کریدی حانیوی □ تاریخ کتابت:

روز ۱۶ ماه صفر سال ۱۳۱۹هـ/ ۶ ژوئن ۱۹۰۱م □ عنوانها و نشانیها: بنفش □ نوع کاغذ: فرنگی

شطرنجی □ تعداد برگ: ۱۳ (۱۷۳b - ۱۸۵b) □ تعداد سطر: ۲۳ □ اندازه متن: ۱۵×۶ سانتیمتر

□ اندازه جلد: ۲۱×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمعی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: در هامش این رساله رسائل دیگری نیز نوشته شده که برخی از آنها که

ترکی بوده، در این کتاب فهرست گردیده است؛ بخشی از برگ پایانی نونویس شده و همچنین

اندکی وصالی و ترمیم گردیده است.

«عثمانی مؤلفی، ج ۱، صص ۱۶۹-۱۶۸؛ فهرس المخطوطات التّركیة العثمانیة فی

دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، صص ۱۰۹-۱۰۸؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۴۰۵.

«شماره ۳۲۰۷ مجموعه»

119 Şerh-i Bustān

۱۱۹ شرح بوستان

شارح: محمد افندی، فوجوی بوسنوی مشهور به «سودی» (متوفای بعد از سال

۱۰۰۶هـ/ ۹۸-۱۵۹۷م).

موضوع: ادب/ زبان: ترکی عثمانی، فارسی.

آغاز: «الحمد لله الذي خلق الإنسان من حمأ مسنون... اما بعد بر صبح کیم ابواب سعادت مفتوح و اسباب قساوت مطروح...».

انجام: «سعادت بولسون اوقیوب یازانلر

دخی سهو و خطاسین دوزن انسان».

گزارش متن: این کتاب شرح و ترجمه: بوستان اثر گرانقدر: «شیخ اجل، مشرف الدین مصلح بن عبدالله، شیرازی» متخلص به «سعدی» (متوفای بین ۶۹۴-۶۹۱ هـ./ ۹۵-۱۲۹۱ م) و آن یکی از بهترین، دقیق ترین، بسیط ترین و محققانه ترین شروح موجود بوستان سعدی است. «سودی»، که یکی از ادباء و علمای برجسته بوسنی و هرزگوئین کنونی است و دارای آثار متعددی در علوم مختلف می باشد، این شرح را به درخواست شیخ حرم نبوی ﷺ در مدینه، شیخ عمر افندی، نگاشته و در دوم ماه شوال سال «غو» (۱۰۰۶ هـ./ ۹ مه ۱۵۹۸ م) آن را به پایان برده است. این کتاب متضمن توضیح لغات و بیان برخی مطالب عرفانی است که ابتدا بیتی از بوستان سعدی را آورده و آنگاه جداگانه به شرح آن می پردازد و در ضمن آن به شرحهای: «سروری» و «شمعی» - که در شماره بعدی این فهرست به معرفی آن خواهیم پرداخت - نیز متعرض می شود. این کتاب برای نخستین بار در استانبول از سوی مطبعة العامره به سال ۱۲۸۸ هـ./ ۵۰-۱۸۴۹ م در ۲ جلد به چاپ رسیده است؛ ضمناً شرح سودی توسط دکتر اکبر بهروز از ترکی به فارسی ترجمه شده و در تبریز به سال ۱۳۵۲ ش ۱۹۷۴ م در ۲ جلد چاپ گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: ۱۵ ذی الحجة سال ۱۱۱۱ هـ./ ۳ ژوئن ۱۷۰۰ م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۴۳۹ □ تعداد سطر: ۲۱ □ اندازه متن: ۱۹×۱۰ پ □ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۹×۱۹ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج آجری، با ترنج.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ نسخه دارای یک سرلوح کوچک زمینه طلایی با گل و برگ شبیه اسلیمی، سبک کاملاً ترکی است. روی آغازین برگ نسخه تملک «عباس بن احمد بن حمزه، مدرّس شهر پلونه^(۱)» و «احمد بن محمد بن موسی، کاتب شهر پلونه»، که گویا از احفاد شخص مذکور است، و یک مهر دایره «احمد صدقی ۱۲۰۷» مشاهده می گردد. تعلیقات و حاشیه نویسی مختصری با عناوین «منه»، به نقل از شارح، دارد. برگها مجدول به شنگرف است.

الذریعة، ج ۱۳، ص ۱۲۷؛ شرح سودی بر بوستان سعدی، تبریز: ۱۳۵۲ ش؛ عثمانلی مؤلفلری، ج ۱، صص ۳۲۴-۳۲۳؛ فهرس المخطوطات التّركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، صص ۱۹-۱۸؛ فهرس المطبوعات التّركیة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۲، ص ۶۸؛ کشف الظنون، ج ۱، صص ۲۴۵-۲۴۴؛

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.79-80.

«شماره ۲۸۱»

۱۲۰ شرح بوستان 120 Şerh-i Bustān

شارح: مصطفی چلبی بن محمد، قسطنطینی رومی متخلص به «شمعی»^(۲) (متوفای سال ۱۰۰۵ هـ./ ۹۷-۱۵۹۶ م).

موضوع: ادب/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد بی حدّ و ثناء بی عدّ اول صانع ذوالجلاله که بوستان کون و مکان انوار آثار ایله روشن...».

۱. «پلونه» روستایی در نزدیکی صوفیه پایتخت کنونی بلغارستان است.

۲. محمد طاهر بروسوی در اثر گرانقدر خویش عثمانلی مؤلفلری نام شارح را «شمع الله پرزینی بوسنوی» متخلص به «شمعی» (متوفای سال ۱۰۰۰ هـ./ ۹۲-۱۵۹۱ م) ثبت نموده است؛ لیکن نظر اسماعیل پاشا بغدادی در هدیه العارفین ارجح و اصح به نظر می رسد.

انجام: «... خدایا ز عفو مکن ناامید؛ ای خدا بنی عفو و رحمت‌کدن نوید و محروم ایلمه و صلی الله علی سیدنا محمد و آله».

گزارش متن: این کتاب نیز شرح و ترجمه: بوستان، اثر بی بدیل: «شیخ اجل، مشرف الدین مصلح بن عبدالله، شیرازی» متخلص به «سعدی» (متوفای بین ۶۹۴-۶۹۱ ه. / ۹۵-۱۲۹۱ م) است که بیشتر نظر به جنبه ترجمه دارد و گاهی هم به برخی نکات ادبی و بدیعی اشاره می‌نماید. «محمد سودی بوسنوی» شارح شهر بوستان سعدی و معاصر «شمعی» در شرح خویش - که در شماره پیشین این فهرست معرفی گردید - به دفعات مطالب وی را مورد نقد قرار داده است؛ بنابر نظر بروسوی در عثمانلی مؤلفری، که «شمعی» را اهل «پرزرین» دانسته، وی نیز هم ولایتی سودی و بوسنیایی خواهد بود. «شمعی» نیز مانند «سودی» بسیاری از آثار بزرگان ادب فارسی ایران را شرح کرده است. گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: عثمان بن مصطفی، اسلامبولی □ تاریخ کتابت: ماه شعبان المعظم سال ۱۰۵۵ ه. / سپتامبر ۱۶۴۵ م □ محل کتابت: نوبه^(۱) □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۹۵ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۵×۸ پ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۴ پ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است؛ برگ اول و دوم مجدول به زر و مشکی است. کاتب هنگامی که عهده دار منصب وکالت در مصر بوده، این کتاب را تحریر کرده است. تطبیق (مقابله) و تصحیح بوستان در ۲۸ ذی الحجة سال ۱۰۶۲ ه. / ۲۹ نوامبر ۱۶۵۲ م در «المنصوره»^(۲) صورت پذیرفته است.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۲، ص ۲۵۸؛ فهرس المخطوطات التورکیة العثمانیة فی دارالکتب

۱. «نوبه» شهری در جنوب مصر است.

۲. «المنصوره» یکی دیگر از شهرهای مصر است.

بالقاهرة، ج ۳، ص ۲۰-۱۹؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۲۴۴؛ هدیة العارفین، ج ۲، ص ۴۳۸؛
Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.76.
«شماره ۱۷۶۵»

۱۲۱ شرح تحفه شاهدی 121 Şerh-i Tühfe-i Şahidi

شارح: عبدالقادر بن عمر، بغدادی مصری (متوفای سال ۱۰۹۳ ه.^(۱) / ۱۶۸۲ م).
موضوع: لغت / زبان: ترکی عثمانی، عربی.
آغاز: «الحمد لله رب العالمین... هذه كلمات عربية أملاها شيخنا وأستاذنا لسان المتكلمين حجة الناظرين جمال أهل الأدب ترجمان العرب والعجم...».
انجام: «... هر کیم: کل من، ایلر سه دعا: یجد الدعاء، ایده محشر ده: یفعل فی المحشر، شفاعت مصطفی: شفاعت مصطفی، یعنی من دعا له بالخیر؛ تم الکتاب المشتمل علی عجب العجائب».

گزارش متن: شرح: تحفه شاهدی، اثر شاعر برجسته: «ابراهیم دده بن صالح، مغلوی مولوی، متخلص به شاهدی» (متوفای سال ۹۵۷ ه. / ۱۵۵۰ م) است که به صورت منظوم لغات فارسی را، که بیشتر آنها مربوط به مثنوی معنوی اثر: ملا جلال الدین محمد رومی است، در سال ۹۲۱ ه. / ۱۵۱۵ م به ترکی سروده است. شارح در این شرح به نحو مختصری به ترجمه و توضیح عبارات ناظم به عربی می‌پردازد.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: روز ۵ ماه صفر سال ۱۱۰۲ ه. / ۹ نوامبر ۱۶۹۰ م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی قدیم، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۷۲ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۶×۸ پ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۵ پ سانتیمتر □ نوع جلد:

۱. در خلاصة الأثر ۴/۵۵۱، تاریخ درگذشت وی سال ۱۰۷۳ ه. / ۶۳-۱۶۶۲ م ثبت شده است.

مشمعی [گالینگور] قهوه‌ای، عطف: تیماج قهوه‌ای تیره.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه نویسی مختصری مربوط به سده ۱۴هـ. به زبان ترکی و لاتین به خط قرمز دارد. روی برگ آغاز تملک «امام زاده حافظ احمد» با تاریخ ۱۲۹۶هـ. دیده می‌شود. پس از کتاب افزودگی‌هایی در سه برگ آمده است. آثار رطوبت و چربی در بسیاری از برگهای نسخه مشاهده می‌شود.

«عثمانلی مؤلفی، ج ۱، صص ۹۴-۹۲؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، ص ۲۶؛ معجم المؤلفین، ج ۵، ص ۲۹۵؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۲۷. «شماره ۱۹۹»

۱۲۲ نسخه دیگر (۲)

122 Ayni Eser(2)

آغاز: «الحمد لله رب العالمین... هذه كلمات عربية أملاها شيخنا... على التحفة الشاهدية حل بها مشكلاتها...».

انجام: «... شفاعت المصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم يعنى المعنى من يدع للشاهدي بالخیر یكون شفیور^(۱) يوم القيامة المصطفى عليه السلام؛ تم».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ معرب □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲هـ. / ۱۸م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۸۷ □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۲۰×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۷×۱۸ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] قهوه‌ای، عطف: تیماج قهوه‌ای تیره.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و روی برگ آغازین نسخه، تملک «ولت بن محمد قونوی مشهور به امیر ولت اوغلو» و «محمد طاهر اطلابی» به تاریخ ۱۲۹۰هـ. که نسخه را به ۱۶ درهم خریده است با مهر بیضی «السید محمد طاهر» دیده می‌شود. آثار رطوبت اندک

۱. در نسخه چنین است.

در لبه‌های برگها مشاهده می‌شود. عبارات ترکی «شاهدی» به خط مشکی و عبارات عربی «بغدادی» به شنکرف نگاشته شده است.

«شماره ۴۰۰۶»

۱۲۳ شرح حزب البحر

123 Şerh-i Hizb el-Bahr

شارح: ناشناخته.

موضوع: دعا/ زبان: ترکی عثمانی، عربی.

آغاز: «حضرت رسول اکرم صلی الله تعالى علیه وسلم دن روایت اولنور که هر اوله کمسه که بو حزب البحر...».

انجام: «... سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار سلام هی حتی مطلع الفجر والحمد لله رب العالمین».

گزارش متن: شرح مختصری بر «دعای حزب البحر» است که در ادامه آن خود «دعای حزب البحر» و همچنین اختتام آن آمده است. «حزب البحر» حوزی مشهور و منسوب به «شیخ نورالدین ابوالحسن علی بن عبدالله بن عبدالحمید مغربی شاذلی یمنی» (متوفای سال ۶۵۶هـ. / ۱۲۵۸م) است. این دعا به جهت سلامتی در دریا خوانده می‌شود. در کشف الظنون در وجه تسمیه آن آمده که: «شاذلی، روزی در دریای قلم [دریای سرخ] سفر می‌نموده و به جهت قطع باد، کشتی از ادامه حرکت باز می‌ماند؛ در این هنگام شاذلی در عالم خواب یا بیداری حضرت رسول اکرم محمد مصطفی (ص) را می‌بیند و آن حضرت این دعا را به وی تلقین می‌کند؛ سپس وی این دعا را خوانده و بادی آمده و کشتی به حرکت درآمده و نجات می‌یابد». یادآوری می‌شود که این دعا به «حزب صغیر» نیز مشهور است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ ترکی متمایل به رقعه □ کاتب: مصطفی بن عبدالله بن محمد، قسطنطنینی رومی، مشهور به «حاجی خلیفه» و «کاتب چلبی» □ تاریخ کتابت: روز ۲۷ ذی الحجة سال ۱۰۶۰ هـ. ۲۲/ دسامبر ۱۶۵۰ م □ محل کتابت: حلب الشهباء در منزل ابن مزید، قرب قزل قیو □ عنوانها و نشانیها: شنکرف و مشکى □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۲ (۱۱۴b - ۱۱۵b) □ تعداد سطر: ۴۴ □ اندازه متن: ۲۵×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۹ ۱/۴×۱۰ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، با ترنج و سرترنج، زمینه اسلیمی، عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای روشن.

ویژگیهای نسخه: رساله نفیسی به خط صاحب کشف الظنون (متوفای سال ۱۰۶۷ هـ. ۵۷/ - ۱۶۵۶ م) است و از این حیث حائز اهمیت فراوانی می‌باشد. در این مجموعه بسیار نفیس که همگی به خط این دانشمند بزرگ و شهیر ترک است، رساله‌های دیگری به زبان عربی وجود دارد که متأسفانه در فهرست‌نگاری نخستین از نظر دور مانده است. آثار رطوبت بر فراز برگها و اندکی آسیب دیدگی و وصالی ناچیز مشاهده می‌شود.

◀ عثمانلی مؤلفی، ج ۳، صص ۱۳۱ - ۱۲۴؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۶۶۱؛ هدیه العارفین، ج ۲، صص ۴۴۱ - ۴۴۰.

«شماره ۴۲۹۸ مجموعه»

۱۳۲ شرح خطبة البیان

124 Şerh-i Hūṭbat el-Beyān

شارح: سید حسین بن عیسی^(۱)

موضوع: فضائل امام علی علیه السلام / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: افتاده «...نه بحر ابدی آنک کونکلی عجب کیم

سوزینک هر بری پر گوهر ایدی

... اما بو فقیر حقیر المحتاج إلى رحمة الله... گوردی که روم ولایتند اهل ارکان و محب

۱. در فهرست ترجمان گازی استانبول به جای «عیسی»، «غیبی» ثبت گردیده است.

خاندان و کمر بسته شاه مردان... پس بو فقیر داخی دیدم که خطبة البیانک شرحینی ترکی دیلنجه قلمه گتورددم...»

انجام: «... و اهل شرک نه وجه ایله گمراه اولدوغی بیلینه، پس خطبة البیان حضرت امیرالمؤمنین و امام المتقین و قاتل المشرکین و یعسوب الدین أسدالله یعنی علی ولی الله؛ تمام اولدی و الله أعلم بالصواب».

گزارش متن: شرح ترکی خطبة البیان منسوب به امام علی بن ابی طالب علیه السلام است که در آن شارح هفتاد فراز از کلمات آن حضرت را همراه شواهدی از آیات و روایات اهل بیت علیه السلام و اشعاری از خود مانند ابیاتی که با قافیه «لا فتی إلا علی لا سیف إلا ذوالفقار» سروده، آورده است؛ ابیات ذیل از این شاعر دلباخته اهل بیت علیه السلام می‌باشد:

ای محبان علی بیله بویور میشدر حبیب	لا فتی إلا علی لا سیف إلا ذوالفقار
انس جن ایشندی کوکدن ملک ابتد ند	لا فتی إلا علی لا سیف إلا ذوالفقار
هل أتى و قل کفی و انما حقندن ند	أنت مني دیدی وصفنده آنک هم مصطفی
پس بو معنیدن شهادة ایلدی پیک خدا	لا فتی إلا علی لا سیف إلا ذوالفقار

خطبة البیان خطبة مشهوری است که با اندکی اختلاف در برخی کتب قدما مانند مشارق أنوار الیقین، اثر: «حافظ رجب برسی» (متوفای بعد از ۸۱۱ هـ. ۱۴۰۸ م) بدان اشارت رفته و از سوی جمعی از بزرگان همانند: قاضی سعید قمی (متوفای بعد از سال ۱۱۰۳ هـ. ۱۶۹۱-۹۲ م) و محقق قمی میرزا ابوالقاسم گیلانی (متوفای سال ۱۲۳۱ هـ. ۱۶/ - ۱۸۱۵ م) شرح گردیده است؛ مرحوم میرزای قمی در بخشی از شرح خود که در ضمن جامع الشتات وی به چاپ رسیده، می‌نویسد: «این خطبه در کتب صحیحه معتبره به امام علی علیه السلام نسبت داده نشده حتی علامه مجلسی آن را نیاورده و اکثر فقرات آن در مشارق أنوار الیقین اثر «برسی» آمده است... پس هرگاه مثل خطبة البیان نسبت داده شود به ایشان، نباید حکم به

ظاهر آن کرد و [نیز] نباید حکم به بطلان آن کرد رأساً. متذکر می‌شویم در آغاز، از این کتاب تحت عنوان: «فضائل امیرالمؤمنین علیه السلام بترکی» یاد شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ، عبارات عربی: معرب □ کاتب: محمد علی ^(۱) بن ملا فدا علی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۴۶ هـ. / ۳۴ - ۱۷۳۳ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنکی □ تعداد برگ: ۹۱ □ تعداد سطر: ۱۶ □ اندازه متن: ۷×۱۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۰×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای فرسوده؛ عطف: تیماج قهوه‌ای روشن.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و نسخه بدلها با عبارت «خ ل» ثبت شده است؛ لبه برگها رطوبت دیده و برخی از برگها نیز ترمیم گردیده است. در انجام یک برگ آغاز «دعای ندبه» به نقل از سید بن طاووس و اشعاری عربی در چند بیت آمده است.

== الذریعة، ج ۷، ص ۲۰۱ - ۲۰۰ و ج ۱۳، ص ۲۱۸؛ كشف الظنون، ج ۱، ص ۷۱۵؛

Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S. 130.

«شماره ۵۱۴۴»

۱۲۵ شرح دیوان حافظ

125 Şerh-i Dīvān-i Hāfiz

شارح: محمد افندی، فوجوی بوسنوی مشهور به «سودی» (متوفای بعد از سال ۱۰۰۶ هـ. / ۹۸-۱۵۹۷ م).

موضوع: ادب / زبان: ترکی عثمانی، فارسی.

آغاز: «الحمد لله الذي وفقني لبيان العلوم والمعارف... وبعده معلوم اولاه که بو اوراقک...».

انجام: «... نه نثار ایدرسین هر حکمی که باشم اوزره سوررسین قولایدر همان بنی کندکدن سورمه».

۱. این نام در انجام با عبارت: «سمی حبیب الله و ولی الله» ثبت شده است.

گزارش متن: شرح نسبتاً مفصلاً بر دیوان حافظ «شمس الدین محمد حافظ، شیرازی» (متوفای سال ۷۹۲ هـ. / ۹۰ - ۱۳۸۹ م) است که در سال ۱۰۰۳ هـ. / ۱۵۹۵ م به درخواست شیخ حرم نبوی علیه السلام در مدینه، «شیخ عمر افندی» نگارش یافته است. مرحوم دهخدا درباره این شرح می‌نویسد: «این شرح به نظر من مفیدتر از همه [شروح موجود] است؛ زیرا که مؤلف بسیار عاقلانه عمل خود را محدود کرده است به توضیح معانی لغوی و از هرگونه تفسیر مجازی و تمثیلی دوری جسته و بیهوده سعی نکرده است که برای کلمات و ابیات مشکله، معانی وهمی جستجو کند».

شارح در این کتاب گاهی متعرض سایر شروح مانند شرح «سروری» و شرح «شمعی» نیز می‌شود و به نقد گفته‌های آنان می‌پردازد. همچنانکه در ذیل نسخه شرح بوستان پیش از این بیان گردید، شارح از علمای برجسته بوسنی و هرزگوئین کنونی است و آثار عالمانه فراوانی را از خود به یادگار نهاده است. در کتاب: مفاخر دین و فرهنگ در بوسنی و هرزگوئین به خامه ناچیز نگارنده، آگاهیهای بیشتری از این شخصیت فرهیخته ارائه گردیده است. شرح حاضر نخستین بار در مطبعة بولاق مصر و همچنین در اسکندریه (مطبعة الإسکندریه) در ۳ جلد به سال ۱۲۵۰ هـ. / ۱۸۳۴ م و بعد در سال ۱۲۷۰ هـ. / ۱۸۵۴ م در لایپزیک آلمان با تعلیقات «هرمان پروکهاوس» به چاپ رسیده است. یادآوری می‌شود که این شرح از سوی بانو عصمت ستارزاده فرزند ستارخان سردار ملی (مقتول ۱۳۳۲ هـ. / ۱۹۱۴ م)، از ترکی به فارسی ترجمه شده و در ۲ جلد به سال ۱۳۴۲ ش / ۱۹۶۴ م احتمالاً در تبریز به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: محمد بن کنعان از شاگردان مصطفی افندی مشهور به «سقی زاده» کاتب سرای جدید سلطانی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۳۴ هـ. / ۲۲ - ۱۷۲۱ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنکی □ تعداد برگ: ۵۶۷ □ تعداد سطر: ۳۳ □ اندازه متن:

۱۰×۲۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۹×۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول به زر، با ترنج و سرترنج زمینه طلایی گل و بوته؛ عطف: تیماج قهوه‌ای روشن؛ دارای لبه برگردان با شمشه طلایی و مجدول به زر.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است، حاشیه نویسی مختصری با رموز «منه» به نقل از خود شارح دارد و ضمناً بحور عروضی اشعار حافظ در حاشیه نوشته شده است. نسخه دارای یک سرلوح محرابی با گل و برگ الوان با زمینه طلا، مکتب اخیر ترکی است. روی آغازین برگ تملکهای «جلال‌الدین علی ۱۲۶۹»، «عبدالقادر»، «محمد حامد ۱۲۱۲»، «صادق نافی ۱۲۱۷» و «السید محمد طاهر الحلبي الهاشمي ۱۲۱۳» و مهرهای بیضی «محمد حامد ۱۲۰۸»، «صادق ح» و «السید محمد طاهر ۱۲۰۵» مشاهده می‌گردد. برگها مجدول به زر و مشکی است. = الذریعة، ج ۹/۱، ص ۳۲۲؛ شرح سودی بر دیوان حافظ، [تبریز]، ۱۳۴۲ ش؛ عثمانلی مؤلفری، ج ۱، صص ۳۲۴-۳۲۳؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی (مشار)، ج ۲، ص ۲۲۹۰ و ج ۳، ص ۳۲۳۶؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانية في دارالکتب المصرية بالقاهرة، ج ۳، صص ۳۶-۳۷؛ فهرس المطبوعات الترتکبة العثمانية في دارالکتب القومية بالقاهرة، ج ۲، صص ۶۸-۶۹؛ قاموس الأعلام، ج ۴، ص ۲۶۷۷؛ کشف الظنون، ج ۱، صص ۷۸۴-۷۸۳؛ لغت نامه دهخدا، ماده (حافظ شیرازی)؛

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.81-82.

«شماره ۱۰۸۵»

۱۲۶ شرح فرائض السجّاوندي 126 Şerh-i Ferā'iz es-Secāvendī

شارح: محمد اسعد بن الامام احمد^(۱)، قونوی قسطنطینی مشهور به «امام زاده» (متوفای ۱۲۶۷^(۲) هـ/۱۸۵۱ م).

۱. در برخی مصادر از جمله: هدیه العارفین نام پدر شارح را «عبدالله» ثبت نموده‌اند.

۲. در فهرست ترکی دارالکتب المصرية بالقاهرة تاریخ درگذشت وی ۱۲۶۴ هـ/۱۸۴۸ م ضبط شده است.

موضوع: فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الذي جعل العلماء ورثة الأنبياء وأعناهم في الدارين... أمّا بعد عند الموحّدين مقبول...».

انجام: «... و شیرازه بندی انتظام قلندی؛ الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله».

گزارش متن: شرح: الفرائض السراجية، اثر: «سراج الدین محمد بن محمود بن عبدالرشید، سجاوندی» (متوفای حدود ۶۰۰ هـ/۱۲۰۴ م) است که با استفاده از قواعد حساب و ریاضی در چند باب و فصل نگاشته و در روز جمعه آخر ماه ربیع الاول سال ۱۲۴۹ هـ/ اوت ۱۸۳۳ م شرح آن را به پایان برده است. شارح از علمای برجسته دوره سلطان محمودخان دوم (۵۵-۱۲۲۳ هـ/۳۹-۱۸۰۸ م) و صاحب تألیفات چندی در علوم مختلف می‌باشد. عناوین ابواب عبارتند از: باب تصحیح مسائل الفرائض، باب تصحیح مسائل الولا، باب تصحیح مسائل الرديّة، باب المناسخة، باب توريث ذوی الأرحام، باب الوصايا، باب مسائل الإقرار. بر فراز آغازین برگ نسخه نام کتاب: فرائض جریده سی ثبت شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق متمایل به رقعه □ کاتب: احتمالاً به خط شارح^(۱) □ تاریخ کتابت (تألیف): روز جمعه آخر ماه ربیع الأول سال ۱۲۴۹ هـ/ اوت ۱۸۳۳ م □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۹۰ □ تعداد سطر: ۲۳ □ اندازه متن: ۱۷×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، طلایی با ترنج زمینه نگاره‌های اسلیمی؛ دارای لبه برگردان با شمشه طلایی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح و مقابله گردیده است؛ در آغازین برگ شروع یک سرلوح زیبا سبک ترکی زمینه طلایی، لاجورد و قرمز با گل و برگ الوان مشاهده می‌گردد.

۱. در نسخه دارالکتب مصر نیز چنین ادعایی شده است!

برگ اول و دوم مجدول به طلا، شنگرف و مرکب مشکی و سایر برگها مجدول به شنگرف است. حاشیه‌نویسی نسبتاً زیادی با نشان «منه» دارد که گویا از خود شارح است.

عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۲۴۴؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، ص ۵۰؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۲۴۷؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۳۷۲.

«شماره ۳۱۷۰»

۱۲۷ شرح وصیت برگوی 127 Şerh-i Vasiy-yet-i Birgivi

شارح: شیخ علی بن محمد، صدری قونوی حنفی (متوفای سال ۱۱۱۴هـ/

۳-۱۷۰۲م).

موضوع: عقائد و اخلاق / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد و ثنای بی‌نهایت و مدح و شکر بی‌غایت اول خداوند کامل الاحسان

و شامل الانعام خلاق جهان...».

انجام: «... و اشهر ايله عده چکر کن تمام اولمدن قان گورسه، اشهريله اولان عده

باطله اولور، تمام اولدقدن صکره کوررسه باطله اولماز؛ تم تصنیفه بعون الله تعالی...

اقیانک فصیح اولسون لسانی یزانک روحینه سبع المثنائی».

گزارش متن: این کتاب شرحی مزجی بر: وصیت‌نامه «محبی الدین محمد بن پیر

علی بن اسکندر، برگوی [برگلی] رومی» (متوفای سال ۹۸۱هـ/۱۵۷۳م) است که اجمالی

از عقائد اهل سنت و اخلاقیات را در ضمن وصایایش به اولاد و خویشاوندان آورده

و شارح به شرح و توضیح آن پرداخته است. تاریخ درگذشت شارح (۹۷۲هـ/۶۵-

۱۵۶۴م) درمصادر، پیش از ماتن (متوفای ۹۸۱هـ/۱۵۷۳م) ثبت شده و با توجه به اینکه

نوعاً متن وصیت‌نامه پس از درگذشت شخص مزبور فاش می‌گردد، سال ۹۷۲هـ/

۶۵-۱۵۶۴م برای درگذشت شارح بعید به نظر می‌رسد؛ مگر اینکه گفته شود وصیت‌نامه

اصطلاحی نبوده و صرف اندرز و توصیه‌های پدرانۀ او آخر عمر «برگلی» بوده است. در

هدیه العارفین از این کتاب با عنوان: شرح رسالة البرکوي في العقائد و الأخلاق و در فهرست کتابخانه

موزه طوب قایی سرای استانبول تحت عنوان: شرح عقائد برگوی ثبت گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کتاب: خلیل بن علی □ تاریخ کتابت: سال

۱۱۱۸هـ/ ۷-۱۷۰۶ □ محل کتابت: قسطنطنیه □ عنوانها و نشانیها: طلایی، شنگرف، قرمز

و سبز □ نوع کاغذ: فرنگی متنوع □ تعداد برگ: ۱۲۷ (۳b-۱۲۹b) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه

متن: ۱۱×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۸×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی،

مجدول، با ترنج زمینه گل، مرغ و گوزن.

ویژگیهای نسخه: حاشیه نویسی زیادی دارد با عناوین: مدح رساله برکلی محمد افندی،

قضا و قدر، حدیث شریف ابواللیث، بیان الشّرك، بیان فوائد السّواک، فی صلاة العیدین، محبة

الدّنيا للشیئین، طلب الرّزق من الله تعالی و مطالب دیگر که تعلیق بر متن است. این حواشی با

رموز «منه» به نقل از خود مؤلف، «ابراهیم حلبی»؛ «فتاوی محمد برکوی افندی» و همچنین

تعلیق‌هایی به نقل از کتابهای: إحياء العلوم، خصائص النّبی، مقید العلوم، مجالیس رومی، الدرّ

المنظوم، تنویر الأبصار و ... می‌باشد. نسخه دارای یک سرلوح مذهب زیبا، محرابی و بازوبند،

سبک ترکی همراه گل و بوته‌های الوان، جداول طلا، قرمز و مشکی و نشانهای طلا و شنگرف

باز زمینه طلایی و لاجورد است. تمام برگها مجدول به طلا، مشکی، قرمز و شنگرف بوده و بین

فواصل متن کتاب نشانهای طلا دارد. در آغاز دو برگ فهرست مطالب کتاب، حدیثی از

پیامبر ﷺ در فضیلت مؤمن و یک اجازه‌نامه با عبارت: «... أذنت و أجزت بوضع الکتب

للکتاب هذه القطعة و أنا معلّمه الفقیر السّید علي الوهبي و الحقیر الفقیر السّید عثمان الزّهدی

القره حصارى الشرقی» به چشم می‌خورد. در پایان بین برگهای (۱۳۱-۱۳۰) یک مناجات به

خط «سید علی وهبی» نگاشته شده است.

فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، صص ۸۷-۸۵؛

کشف الظنون، ج ۱، ص ۸۵۰؛ هدیة العارفين، ج ۱، ص ۷۴۶؛

Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.31-32;

C.II, S.366-367; Türkiye diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi, C.VI, S. 191-192.

«شماره ۳۰۴۴ مجموعه»

۱۲۸ شروط طریقت

128 Şūrut-i Terikāt-i

نقشبندیّه

Nekşbendiy-yeh

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: تصوّف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «اگر صورسلر شریعتده کیمک اوغلوسون طریقتده کیمک اوغلوسون...».

انجام: «... وانشرنا زمرتهم آمین یا ربّ العالمین بحرمة طه و یس و بحرمة سرّ اسرار

سورة الفاتحة».

گزارش متن: رساله‌ای در تصوّف و طریقه نقشبندیّه از فرق مستصوّفه است که به انضمام اوراد و دعاهاى مربوط به این طریقه، نگارش یافته است، عناوین مباحث رساله به ترتیب ذیل می‌باشد: بیان تلقین طریق نقشبندیّه، ترتیب خواجگان، ادعیه اخلاص، ختم خواجگان و...، بیان اوراد طریقت نقشبندیّه، بیان تلقین شیخ، بیان عصا، بیان عمامه سیاه، بیان خرقة، بیان سجّاده، بیان رضاء، بیان إرسال العمامة، بیان مسأله نفس اماره، بیان طریقت اثنی عشریّه، بیان علم لدنی، رؤیت الواصلین.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ [تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۳ هـ / ۱۹م] □ عنوانها

و نشانیها: شنکرف و عناوین درشت‌تر از متن □ نوع کاغذ: فرنگی شطرنجی □ تعداد برگ: ۳۳

(۶۷b - ۴۴b) □ تعداد سطر: ۲۳ □ اندازه متن: ۶×۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳×۲۱ سانتیمتر

□ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: در هامش مطالبی در تصوّف با عناوین: ترجمان طریقت، مطلبی به نقل از رساله زبده جاویدان نامه، نادعلی المرتضی، تعقیبات نماز و چند مسأله فقهی منقول از «ابوالسعود» به صورت: «بو مسئله - الجواب» مشاهده می‌گردد.

«شماره ۳۲۰۷ مجموعه»

129 Tālī-i Sūltān 'Abdūlhemīd طالع سلطان عبدالحمید

hān-i 'Ösmānī خان عثمانی

مؤلف: رئیس المنجمین محمد بن عبیدالله، رومی مشهور به «موسی زاده» (متوفای سال ۱۱۹۷ هـ / ۱۷۸۳ م).

موضوع: احکام نجوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد و سپاس صانع را سزااست که خیام فیروزه فام افلاک را بی واسطه علاقه و عماد برافراشت...».

انجام: «... آخر الأمر مخذول و منكوب و مقهور و مغضوب اولملریله گرفتار قید بند و حبس زندان اولملرینه».

گزارش متن: رساله مختصری در استخراج طالع «سلطان عبدالحمید خان اول» پادشاه عثمانی (۱۲۰۳ - ۱۱۸۷ هـ / ۱۷۷۳ - ۸۹ م) است که بر قاعده زیچ «میرزا الگ بیک گورکانی» (متوفای ۸۵۳ هـ / ۱۴۴۹ م) و نسخه‌های معتبر احکام موالید استخراج گردیده است. در این رساله اخلاق، مزاج و خصوصیات فردی آن پادشاه در دو فصل و ۱۳ بیت نگارش یافته است. شایان ذکر است که مؤلف در دربار عالی باب در دوره سلطان عبدالحمید اول، رئیس منجمین بوده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲ هـ / ۱۸ م] □ عنوانها و نشانیها:

شنگرف و طلا □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۷ □ تعداد سطر: ۲۱ □ اندازه متن: ۱۴×۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: روی برگ آغاز یک مهر بیضی «العبد محمد حسن» مشاهده می‌گردد؛ برگها مجدول به طلا و مرکب مشکی است. در انجام دو مورد طالع، عمل «محمد فهمی بن عمر» با تاریخهای ۱۸۰۵ و ۱۸۳۱ میلادی، ۲۰۹۶ اسکندری، ۱۱۹۹ و ۱۲۲۰ هجری و همچنین نامهای «محمد علی» و «عطاء الله افندی» و چند مطلب دیگر با رنگ قرمز - که در اثر رطوبت ناخوانا شده - به چشم می‌خورد.

← معجم المؤلفین، ج ۱۰، ص ۲۱۴؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۳۴۴.

«شماره ۱۴۸۱»

۱۳. طریقت نامه

130 Terikat-nāme

مؤلف: عبدالله عبدی بن محمد، بوسنوی رومی بیرامی مشهور به «شارح فصوص» (متوفای سال ۱۰۵۴ هـ/ ۱۶۴۴ م).

موضوع: تصوّف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد... وبعد أعزّ إخوان... الإمام سلطان العارفين و خاقان المعشوقين مولانا جلال الدين رومي حضرت نك عاشق و صادق مزید لرندن بر طالب راه حقیقتی... وبعد چونكه... وبعد ای عارف شریعت و ای طالب راه حقیقت بیل و آگاه اولكه...».

انجام: «... و بو رسالیه انشاء ایلوب وجوده كتوره نك و یازه نك و نظر ایدوب اوقیه نك... مهما امكن تصحيح ایدن اعزه گرامك كندولر نه و والد و والده لر نه و جميع گچمشلر رحمت و مغفرت ایلیه؛ آمین بمنّه و كرمه».

گزارش متن: رساله‌ای کوتاه و گزیده در سیر و سلوک عرفانی بر اساس طریقه بیرامیه و مولویه از طریق متصوفه است که مؤلف به درخواست یکی از مریدان خود با عناوین «ای طالب حق، ای عارف» نگاشته است. مؤلف در این رساله از مناقب و طرق ملا جلال الدین رومی که سالیان متمادی شنیده و یا خوانده، شمه‌ای بیان کرده است. «عبدی» یکی از مشاهیر کشور اسلامی بوسنی و هرزگوین در قلب اروپاست که صاحب تألیفات فراوانی بوده است؛ در کتاب: مفاخر دین و فرهنگ در بوسنی و هرزگوین به خامه ناچیز نگارنده، آگاهیهای بیشتری از این دانشمند نامی ارائه گردیده است. لازم به یادآوری است، با اینکه «حاجی خلیفه»، خود از کتابشناسان برجسته بوده و این رساله را به خط خود نگاشته، لیکن در عین حال آن را در اثر ارزشمند خود: کشف الظنون نیاورده؛ البته این احتمال وجود دارد که کتاب کشف الظنون قبل از کتابت این مجموعه تألیف شده باشد والله العالم.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ ترکی متمایل به رقه □ کاتب: [مصطفی بن عبدالله بن محمد، قسطنطینی رومی مشهور به «حاجی خلیفه» و «کاتب چلبی»] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۰۶۰ هـ/ ۱۶۵۰ م] □ محل کتابت: [حلب الشهباء] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۲ (۳۳a - ۳۴b) □ تعداد سطر: ۴۴ □ اندازه متن: ۲۶×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۹×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، با ترنج و سرترنج زمینه اسلیمی؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای روشن.

ویژگیهای نسخه: رساله بسیار نفیسی به خط صاحب کشف الظنون (متوفای سال ۱۰۶۷ هـ/ ۱۶۵۶ م) است و از این حیث حائز اهمیت فراوان می‌باشد. در این مجموعه بسیار نفیس که همگی به خط این عالم برجسته ترک است، رساله‌های دیگری به زبان عربی وجود دارد که متأسفانه در فهرست نگاری نخستین از نظر دور مانده است. آثار رطوبت بر فراز برگها و اندکی آسیب دیدگی مشاهده می‌شود؛ ضمناً نام کاتب، تاریخ و محل کتابت به قرینه

برگ (۱۱۵b) همین مجموعه، نگارش یافت.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۱، صص ۴۶-۴۳ و ج ۳، صص ۱۳۱-۱۲۴؛ هدیه العارفین، ج ۱، صص ۴۷۷-۴۷۶ و ج ۲، صص ۴۴۱-۴۴۰.

«شماره ۴۲۹۸ مجموعه»

۱۳۱ طنین اذن = اختلاج گوش 131 Tenin-i 'Ozon = 'Ihtilac-i Guş مؤلف: ناشناخته.

موضوع: طب و علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «طنین الأذن مطلقاً، اگر شنبه گونی قولاق چکلسه، الله تعالی أعلم البتده غاییدن...».

انجام: «... اگر شنبه گونی صول قولاغی اویلدون اول چکلسه، الله تعالی... والله أعلم بالصواب وإليه المرجع والمآب».

گزارش متن: رساله‌ای بسیار موجز و کوتاه در اختلاجات و جستنج گوش است که بر اساس آن، حوادث آینده پیشگوئی می‌شود.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ ترکی متمایل به رقعه □ کاتب: [مصطفی بن عبدالله بن محمد، قسطنطنینی رومی مشهور به «حاجی خلیفه» و «کاتب چلبی»] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۰۶۰ هـ / ۱۶۵۰ م] □ محل کتابت: [حلب الشهباء] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۱ (۹۲b) □ تعداد سطر: ۴۵ □ اندازه متن: ۲۶×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۹ ۱/۴×۱۰ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، با ترنج و سرترنج زمینه اسلیمی، عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای روشن.

ویژگیهای نسخه: مانند رساله سابق اثری نفیس در مجموعه‌ای ارزشمند به خط صاحب کشف الظنون (متوفای سال ۱۰۶۷ هـ / ۵۷۰ - ۱۶۵۶ م) است. آثار رطوبت در بخشی از رساله

مشاهده می‌شود. نام کاتب، تاریخ و محل کتابت به قرینه برگ (۱۱۵b) همین مجموعه نگارش یافته است.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۳، صص ۱۳۱-۱۲۴؛ هدیه العارفین، ج ۲، صص ۴۴۱-۴۴۰.

«شماره ۴۲۹۸ مجموعه»

۱۳۲ العروض = شرح تحفه 132 el-'Aruz = Şerh-i Tühfe-i Şahidi شاهدهی

شارح: ناشناخته.

موضوع: عروض / زبان: عربی، ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى، اعلم أن البيت ما تركب من الشطرين والشرط الأول يسمى المصراع الأول والشرط الثاني يسمى المصراع الثاني والجزء الأول من المصراع الأول يسمى صدرًا...».

انجام: «... اقول: هذا من بحر الرمل المسدس، أصله: فاعلاتن ست مرات وبعد ما أجرى القصر في عروضه و ضربه بقي كماترى و بيته:

ای عمیم المنفعة أي عالی رای حق سکاویرمش بها مانند آی فاعلاتن فاعلاتن فاعلات بو رمل قصر ایله اولدی جانفزای».

گزارش متن: گویا شرح بحور عروضی تحفه شاهدهی، اثر: «ابراهیم دده بن صالح مغلوی» متخلص به «شاهدهی» (متوفای سال ۹۵۷ هـ / ۱۵۵۰ م) است که با عناوین «قال - اقول» همراه یک بیت شعر ترکی، به عربی شرح گردیده است. یادآوری می‌شود این بحور در تحفه شاهدهی بکار رفته و این احتمال نیز هست که بحور عروضی مزبور مختص کتاب تحفه نباشد؛ بنابراین در اینکه رساله حاضر شرح تحفه شاهدهی باشد، تردید وجود دارد. نسخه‌ای

از این رساله در «کتابخانه کوپریلی استانبول» موجود است که تحت عنوان: رساله فی العروض ثبت گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق، بحور: نسخ □ کاتب: [عمر بن ابی بکر، کریدی حانیوی معروف به سعید] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۸۶ هـ / ۱۷۷۲ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۷ (۹۸b - ۱۰۴a) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: $۱۱\frac{1}{3} \times ۶\frac{1}{3}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $۱۶\frac{1}{3} \times ۱۱$ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج آجری، ضربی، با ترنج زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه نویسی با نشان «منه رحمه الله» و «لمحرره» دارد؛ در انجام با عبارت «بلغ م» مقابله گردیده است. برگها مجدول به شنکرف می باشد. در انجام یک امضاء با عبارت: «کته الفقیر الحاج عمر المدرس بالجامع سلطان» آمده است. نام کاتب و تاریخ کتابت به قرینه رساله‌های بعدی نگارش یافت.

⇐ فهرست مخطوطات مکتبه کوپریلی، ج ۳، ص ۳۵۷.

«شماره ۶۶۴۱ مجموعه»

۱۳۳ عقل و ایمان

133 'Aql ve ĩmān

ناظم: ناشناخته.

موضوع: عقائد منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد شکر اولسون خدایه صلاتیله سلام

اول نیبیکم قمو عالمیره اولدی مرام».

انجام: «دوندی تغییر اولدی هم اولوب شرّ المآب

یوز یاشنده اولسه مهدی والله أعلم بالصواب».

گزارش متن: منظومه‌ای در (۷۰) بیت است که در موضوع عقل و ایمان و برخی

اعتقادات از جمله علائم ظهور حضرت مهدی (عج) و سایر واجبات عملی و اعتقادی تنظیم گردیده است؛ متأسفانه علی رغم تفحص بسیار نگارنده سطور، عنوان و مؤلف آن مورد شناسایی دقیق واقع نگردید.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: [خلیل بن علی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۱۸ هـ / ۱۷۰۶ م] □ محل کتابت: [قسطنطنیه] □ عنوانها و نشانیها: مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳ (۱۹۲b - ۱۹۴b) □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: $۱۱ \times ۹\frac{1}{3}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $۱۸\frac{1}{3} \times ۱۳\frac{1}{3}$ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، با ترنج زمینه گل، مرغ و گوزن. ویژگیهای نسخه: دارای یک سرلوح زیبای محرابی زمینه طلایی، همراه گل‌های الوان به سبک کاملاً ترکی است. تمام برگها مجدول به طلا، شنکرف و مرکب مشکی است. نام کاتب، محل و تاریخ کتابت به قرینه رساله‌های پیشین این مجموعه نگارش یافت.

«شماره ۳۰۴۴ مجموعه»

134 'Ayn el-hakikat fī Rābiṭat

۱۳۴ عین الحقیقه فی رابطه

et-terikat

الطریقه

مؤلف: قاضی محمد بن عبدالله، رومی مشهور به «مفتی آدزنه» متخلص به «فوزی»

(متوفای سال ۱۳۱۸ هـ / ۱۷۰۰ م).

موضوع: تصوف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الجمیل الذی یرضی عمّن یدعو الناس إلی سواء السبیل والصّلوۃ

والسّلام علی نبیّ الملک...».

انجام: «... حضرت مولای متعالک توفیق‌یله ابتدا قلندی؛ خذ ما صفی، دع ما کدر

والسّلام علی من اتّبع الهدی».

گزارش متن: این رساله در ردّ فردی است که اهل طریقه نقشبندیّه و همچنین سایر

فِرَقِ متصوّفه را تکفیر نموده است. مؤلف در این رساله عین عبارات مکفّر را ذکر کرده و سپس به نقد و ردّ آن می‌پردازد؛ برای مثال وی می‌نویسد: «مستمسک صوفیه اوهن من بیت العنکبوت است» و فوزی جواب می‌دهد: «بلکه أرفع من عالم الملكوت...»!

فوزی در اثنای رساله به اشعار فارسی از عطار و حافظ و همچنین متون عرفانی فارسی فراوان استشهاد می‌آورد. بر نام مکفّر که بر متصوّفه خورده گرفته، آگاهی نیافتیم. «فوزی» از علمای برجسته اواخر امپراتوری عثمانی است که علاوه بر منصب قضاوت در عسکر روم ایلی و مقام افتاء در شهر ادرنه (از شهرهای ترکیه) از نویسندگان توانا و شعرای پر آوازه است و بیش از شصت عنوان رساله از وی به چاپ رسیده است؛ این رساله در سال ۱۲۹۱ هـ. / ۱۸۷۴ م در هامش کتاب رشحات عین الحیاة در استانبول چاپ گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ زیبا متمایل به رقعه □ تاریخ کتابت: [سده ۱۴ هـ. / ۲۰ م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۲ (۳۱b - ۴۳b) □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۷×۱۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، با ترنج گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است، عنوان و نام مؤلف بر فراز برگ آغاز نگاشته شده است.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۱، صص ۲۵۰ - ۲۴۹؛ فهرس المطبوعات التّركیة العثمانیة فی دارالکتب القوميّة بالقاهرة، ج ۱، ص ۱۱۹؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۳۹۶.

«شماره ۱۱۱۶۶ مجموعه»

135 Fāl-nāme = Kūr'ah

۱۳۵ فالنامه = قرعه

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد بی حدّ خلاق بر ایایه و دخی صلات کامله اول سیّد کونین... اما بعد بو کتابک قاعده لرینه...».

انجام: «گل ترک ایله آنی صبر ایله بر زمان

بختک ستاره سنه سعادت ایده عیان».

گزارش متن: رساله‌ای جامع در قواعد قرعه اندازی و فالگیری است که همراه دوائر، جداول و اشعاری به نام (۶۰) تن از شعرای جاهلی و اسلامی بزرگ عرب و... نگارش یافته است. در فهرست دارالکتب المصریة آمده که این رساله به نام سلطان محمد خان بن مرادخان عثمانی نگاشته شده و معلوم نیست به زمان سلطان محمد خان دوم (۸۶۶-۸۵۵ هـ. / ۸۱-۱۴۵۱ م) مربوط است یا به سلطان محمد خان سوم (۱۲-۱۰۰۳ هـ. / ۱۶۰۳-۱۵۹۵ م). در این رساله حدود چهل دائرة بزرگ و کوچک جالب در اسماء خلفاء، قبائل، انبیاء، زنان، جانوران، درختان و... آمده، که برای استفادۀ فالگیران تنظیم گردیده است. شاعرانی که فالها و اشعار ترکی به نام آنان نگاشته شده عبارتند از: «طائی، عنوی، عبدالرحمن، حسن بن عبدی، ابن حمه، شداد بن عاد، محمد عنوی، نصر موصلی، ابن بنهان، صخره، کرب الزبیدی، ابن ورد، ابن حمدان، ابن عادیا، حریری، درید بن صحه، عامر بن طفیل، قیس بن زهیر، خطیب، مجنون لیلی، معمر حربی، ابراهیم بن عبیلان، ابن مصری، عنتر بن شداد، زهیر بن ابی سلمی، عمار بن عقیل، زیاد الأعجم، بشار بن یزید، اخوص بن محمد، شمول، نصیب، کویس بن مالک، امرئ القیس، ابونواس، خنا، عروة بن وری، فرزددق، اعشی بن قیس اخطل، بنی عامر، ابوفراس، نابغه ذبیانی، طرماس، عمر بن کلثوم، عباس بن احنف، طفیل، بختری، جریر، کثیر بن عبدالرحمن، اشجع، ابودویب هزلی، حاتم طائی، حسان، ذوالرومّة، جمیل، ابوتمام طای، ابوزلف عجلّی، طرفه بن عبید، لبید بن ربیع و متنبی بن زینب».

این رساله در مصادر به نام فال جعفر صادق علیه السلام یا قرعة جعفر صادق علیه السلام ثبت شده که ترجمه‌ای از رساله امام جعفر صادق علیه السلام دانسته شده؛ باید گفت این انتسابات هیچگونه مستندات علمی ندارد و اصولاً اهل بیت علیهم السلام مبرا از این امور می‌باشند. این رساله در سال ۱۲۷۰ هـ. / ۵۴ - ۱۸۵۳ م در استانبول از سوی مطبعة دستگاه لطوغرافی و سپس در سال ۱۲۷۳ هـ. / ۵۷ - ۱۸۵۶ م توسط طوپخانه عامره استحکام آلایلی لطوغرافیه دستگاهی در استانبول به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: رقعہ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ. / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی، صورتی و بنفش □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۵۳ □ تعداد سطر: میانگین «۱۳» □ اندازه متن: ۱۷×۱۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴×۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: برگها مجدول به بنفش است و دوائر مربوط هم به رنگهای صورتی و بنفش ترسیم گردیده است.

≡ فهرس المخطوطات الترتیبة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، ص ۲۳۴؛ فهرس المطبوعات الترتیبة العثمانیة فی دارالکتب القومیة بالقاهرة، ج ۱، ص ۲۳.

«شماره ۳۱۰۶»

136 Fāl-nāme-i Kūrā'n-i Kerīm

۱۳۶ فالنامه قرآن کریم

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سیدنا محمد وآله... اما بعد وفقکم الله بلگلکه بو فال فائمه اما اولیاء، قطب العارفین جعفر صادق بن امام محمد باقر بن زین العابدین رضی الله عنهم تألیف ایلدی قرآن کریم اوزره یگر می دایره قوری هر دایره

برابرنده حاجت مسلمین دن... «و آتیناهم ملکاً عظیماً»، دلالت ایدر ملکه و سلطانلقه...». انجام: «... لأهب لك غلاماً زکياً»، دلالت ایدر صالح اوغلی و رزق اوله؛ «[ف] لا یملکون کشف الضر عنکم»، دلالت ایدر ملکه و سلطانلقه ایریشه؛ تم».

گزارش متن: فالنامه‌ای بر اساس آیات قرآن از سورة بقره تا انبیاء است که به امام جعفر صادق علیه السلام نسبت داده شده است؛ یادآوری می‌شود که انتساب این گونه رسائل به اهل بیت علیهم السلام هیچگونه مستندات علمی ندارد. در فهرس فالنامه‌های متنوع و نسبتاً زیادی به امام جعفر صادق علیه السلام نسبت داده شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ ترکی متمایل به رقعہ □ کاتب: [مصطفی بن عبدالله بن محمد، قسطنطینی رومی مشهور به «حاجی خلیفه» و «کاتب چلبی»] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۰۶۰ هـ. / ۱۶۵۰ م] □ محل کتابت: [حلب الشهباء] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف و مشکی □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۱۱ (۱۸۰b - ۱۹۰b) □ تعداد سطر: ۲۰ □ اندازه متن: ۲۴×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۹×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، با ترنج و سرترنج زمینه اسلیمی؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای روشن.

ویژگیهای نسخه: رساله نفیسی به خط صاحب کشف الظنون (متوفای سال ۱۰۶۷ هـ. / ۵۷ - ۱۶۵۶ م) است و از این حیث حائز اهمیت فراوان است. در این مجموعه که همگی به خط این عالم برجسته ترک است، رسائل دیگری به زبان عربی وجود دارد که متأسفانه در فهرست‌نگاری نخستین از نظر دور مانده است، نام کاتب، تاریخ و محل کتابت به قرینه برگ (۱۱۵b) همین مجموعه نگارش یافت. یک دائرة نسبتاً بزرگ، که در آن اسامی سوره‌ها به انضمام دلالت آنها بر امری، نوشته شده، به رنگ شنگرف ترسیم گردیده است. نام سوره‌ها به صورت شنگرف بر فراز برگها نگاشته شده است. آثار رطوبت و فرسودگی روی برگها مشاهده می‌گردد.

≡ عثمانلی مؤلفری، ج ۳، صص ۱۳۱ - ۱۲۴؛ هدیه العارفین، ج ۲، صص ۴۴۱ - ۴۴۰.

«شماره ۴۲۹۸ مجموعه»

۱۳۷ الفتاوی

137 el-Fetāvā

مؤلف: شمس‌الدین احمد بن سلیمان بن کمال، ادرنوی مشهور به «کمال پاشا زاده»
(متوفای سال ۹۴۰ هـ. / ۳۴-۱۵۳۳ م).

موضوع: فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين والصلاة... وبعد بو باب صلوة متعلق اولان مسائلی بیان ایدر...».

انجام: «...م: بر جاهل بر اعلمک اغزنه و بورننه سوکسه! نه لازم اولور؛ ج: تعزیر لازم اولور؛ تمت».

گزارش متن: مجموعه سؤال و جواب فقهی است که در چند باب از باب صلاة تا باب کفر با عناوین (م-ج) - که مخفف «مسأله، جواب» است - نگارش یافته است؛ این فتاوا بر اساس نظریات فقه‌های اهل سنت و بر مبنای مذهب و فقه حنفی می‌باشد.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ. / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۴۸ (۶۱a - ۱۰۸a) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۴×۱۴ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۴ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: در آغاز مجموعه حاضر دستخط آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله در سال ۱۳۳۹ هـ. / ۲۱ - ۱۹۲۰ م با عبارت: «أجوبة المسائل الفقهية للعلامة ابن کمال باشا من علماء الدولة العثمانية، حرره العبد الکئيب شهاب الدين الحسيني المرعشي النجفي ۱۳۳۹ هـ. في مشهد سر من رآه» آمده است.

عثمانلی مؤلفلری، ج ۱، صص ۲۲۴ - ۲۲۳؛ فهرس المخطوطات التريكية العثمانية في دارالکتب المصرية بالقاهرة، ج ۳، ص ۱۶۰؛ هدية العارفين، ج ۱، صص ۱۴۲ - ۱۴۱؛

Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University, Vol.1,

PP.308-310; Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu.,

C.II, S.357.

«شماره ۲۰۴۰ مجموعه»

۱۳۸ الفتاوی

138 el-Fetāvā

مؤلف: قاضی محمد صادق بن محمد، حلمی مفتی (متوفای بعد از سال ۱۲۲۵ هـ. / ۱۱ - ۱۸۱۰ م).

موضوع: فقه حنفی / زبان: عربی، ترکی عثمانی.

آغاز: «كتاب التّکاح؛ التّکاح يقبل الفسخ قبل التّمام لا بعده، اشباه، فينقذ نکاح حرّة مکلفة بکراً كانت أو ثيباً... هند صغيره بی اقربى اناسی زينب زیده تزويج ايتدکدن صکره هند بالغه اولديغی...».

انجام: «... کتاب الايمان؛... ونحوه في المنبه من يحلف بروح الأمين بحياته ورأسه لم يتحقق إسلامه بعد وما أقسم الله تعالى بغير ذاته منه الليل والضّحی و غیرهما فليس العبد أن يحلف بها وما...» افتاده.

گزارش متن: مجموعه‌ای از فتاواي «حلمی» است که به صورت «سؤال و جواب» (استفتاءات) با عین عبارت مفتی و سائل، بر اساس ترتیب فقه حنفی نگارش یافته و منابع آنها نیز در ذیل هر جواب قید گردیده است. این سؤال و جوابها به ترکی و عربی بوده و برگهای جداگانه‌ای به طور گسترده در فواصل برگها الصاق شده که اکثر آنها ممهور به مهر مفتی مذکور می‌باشد. شرح حال بیشتری از مؤلف و کتاب حاضر به دست نیامد، لیکن بر اساس یادداشت خود وی، روی برگ آغازین، از خود تحت عنوان «مفتی قضاء سیورک» یاد کرده؛ وی در سال ۱۲۲۵ هـ. / ۱۱ - ۱۸۱۰ م در قید حیات بوده است. این

نسخه از کتاب النکاح تا کتاب الایمان را شامل است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ و رقه □ کاتب: احتمالاً مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): سال ۱۲۲۵ هـ. ۱۱/ - ۱۸۱۰ م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی متنوع □ تعداد برگ: ۱۶۶ □ تعداد سطر: میانگین «۲۳» □ اندازه متن: ۱۶ $\frac{۱}{۲}$ × ۱۰ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳ $\frac{۱}{۲}$ × ۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی. ویژگیهای نسخه: نسخه‌ای نفیس و احتمالاً به خط مؤلف است که الصاقاتی فراوان به خط و مهر وی دارد؛ حاشیه‌نویسی بسیاری که آن هم به صورت سؤال و جواب مطابق با فتاوی متن همراه منابع و مصادر آنها، دارد. در آغاز و روی برگهای الصاقی مهرهای بیضی و دایره زیادی با عناوین «نائل‌الطاف خالق عبده محمد صادق ۱۲۲۱»، «عبده محمد ۱۲۱۶»، «محمد صادق ۱۲۲۳»، «عبده محمد ۱۲۲۷»، «عبده محمد ۱۲۵۱»، «محمد صادق»، «عبده محمد ۱۲۴۴» و ... آمده است. نام کاتب (مؤلف) علاوه بر آغاز، در برگ (۱۶۵) نیز ذکر شده است. دو برگ آغازین مشتمل بر فهرست مطالب است؛ ضمناً در برگ آغاز چند تملک موجود است که گویا همگی از آن مؤلف است و همچنین چند بیت شعر فارسی نیز مشاهده می‌شود. برگهای الصاقی از نظر نوع، فرنگی و رنگهای آن متنوع: قرمز، آبی، سبز و ... است و در همان زمان تألیف (۱۲۲۵ هـ.) الصاق شده است.

«شماره ۱۸۳۷»

۱۳۹ الفتاوی = فتاوی عطاء الله el-Fetāvā = Fetāvāy-i 'Atā'ül-lāh

از: شیخ الاسلام یحیی بن عمر، علائی رومی مشهور به «منقاری زاده» (متوفای سال ۱۰۸۸ هـ. ۱۶۷۷ م).

موضوع: فقه حنفی / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: ^(۱) «زید مؤمن بر امر ذی‌بالتا شروع ایتدکده نه ایله بدء ایتمک گرکدر که مبارک

۱. آغاز بسیاری از نسخ، دارای دیباچه‌ای با این عبارات است: «حمد و سپاس و شکر بی‌قیاس خدای لایزاله که اختر کرده انواع انسان...».

و کامل اوله؛ الجواب: بسم الله الرحمن الرحيم ایله بدء ایدوب بعده بلا فصل الحمد لله رب العالمین... للمولی العلامة المرحوم شیخ الإسلام یحیی أفندی الشهیر بمنقاری زاده؛ کتاب الطهارة، حنفی المذهب اولوب جرح سائل ایله معذور اولان...».

انجام: «... ما بیننده آلتمش یتمش سنه ده را یتدکدن صکره زید خراب مقابرک اوزرینه بنا احداث ایلسه حالا حاکم الشرع زیده اول ابنیه سن هدم ایتدرمگه قادر اولورمی، الجواب: اولور؛ تمت».

گزارش متن: مجموعه فتاوی «شیخ الإسلام منقاری زاده» است که از سوی شیخ الإسلام محمد عطاء الله بن ابراهیم، ایوبی رومی مستخلص به «عطائی» (متوفای ۱۱۲۷ هـ. ۱۷۱۵ م) جمع‌آوری و بر اساس ابواب فقه اهل سنت (حنفیه) ترتیب بندی شده است؛ گفته شده که وی به درخواست یکی از احفاد «منقاری زاده» به این کار اقدام نموده است. بنابر اینکه ترتیب بندی و تدوین کتاب را «عطاء الله افندی» انجام داده در برخی مصادر و فهارس به فتاوی عطاء الله افندی نیز شهرت یافته است. در آغاز و لبه کتاب با عنوان فتاوی «شیخ الإسلام عبد الرحیم افندی» یاد شده که اشتباه است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: سلیمان بن حاج محمد بن احمد بن جلیل بن علی مشهور به قروی زاده □ تاریخ کتابت: شب قدر ماه مبارک رمضان سال ۱۱۴۱ هـ. / آوریل ۱۷۲۹ م (عصر سلطان احمد خان سوم پادشاه عثمانی) □ محل کتابت: قسطنطنیه □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۵۱۶ □ تعداد سطر: ۳۷ □ اندازه متن: ۲۲ × ۸ $\frac{۱}{۲}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۳۲ × ۱۸ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده، ضربی، با ترنج، سرترنج زمینه اخراپی گل و بوته. دارای لبه برگردان با شمس طلابی. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده با عبارت «نسخه - نسخه» گویا مقابله گردیده است. حاشیه‌نویسی فراوانی که فتاوی مناسب و هم‌ردیف و در موضوع متن است از سایر فقهای حنفی با ذکر نام آنان و مأخذ فقهی مربوطه آمده است. آثار رطوبت بر فراز برگهای

نیمه نخستین نسخه دیده می‌شود. برگها مجدول به شنگرف و عناوین و عبارات «الجواب» به رنگ قرمز نگاشته شده است. نسخه دارای یک سرلوح محرابی سبک ترکی زمینه طلایی و لاجورد باگل و برگ الوان و نگاره‌های اسلیمی طلائی همراه جداول طلا، شنگرف و خطوط مشکی است. در اثر رطوبت بخشی از رنگ لاجورد ریخته است. دو برگ آغازین متن مجدول به طلا و کمند طلایی و خطوط مشکی است. در آغاز «۲۱» برگ فهرست تفصیلی مطالب کتاب آمده است. در برگهای آغازین نسخه تملک «اقوه‌لی خلیل بن احمد» که کتاب را از «عاصم اوزونی» در مقابل (۴۰۰) قرش در تاریخ ۱۴ شوال ۱۲۹۷ هـ. خریداری کرده است؛ تملک کاتب «سلیمان بن محمد افندی الشهیر بقروی زاده» با مهر بیضی «بحرمة الحرمين يا الهی ویر سلیمانه دولتی دارین ۴۲» و تملک «حافظ صالح رجائی القاضی بسوسنه... موقت بقضاء یکی بازار غره ذی القعدة ۱۲۵۵» با مهر بیضی وی «حافظ صالح رجائی ۱۲۴۹» و نیز چند مطلب فقهی و روایی دیده می‌شود. طبق یک یادداشت در انتهای فهرست مطالب کتاب در تاریخ غرة ربیع الأول ۱۲۴۹ هـ. از صالح فهیم افندی امانت گرفته شده است. مهر و امضای حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله در آغاز و انجام نسخه آمده است.

== عثمانلی مؤلفری، ج ۲ ص ۵۵؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة بالقاهرة، ج ۳، صص ۱۵۹ - ۱۵۸؛ هدیة العارفین، ج ۲، ص ۳۱۳ (عطاءالله) و ص ۵۳۳ (منقاری زاده)؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, P.16; *Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C.I, S.97-98.

«شماره ۷۹۴۷»

140 Fütüv-vet-nâme

۱۴۰ فتوت نامه

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: تصوف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «باب أحوال المشايخ برکمه که شیخ اوله و اهل سجاده اوله انسی سؤال اتسه لر...».

انجام: «... لا فتی إلا علی لا سیف إلا ذوالفقار، یوف منکره، لعنت یزیده، صد هزاران رحمت مؤمنه و لا حول و لا قوه إلا بالله العلی العظیم».

گزارش متن: رساله‌ای مختصر به صورت سؤال و جواب در زمینه شریعت، طریقت، حقیقت، اسماء طریق، اسماء الهی و... بر اساس مشرب تصوف است. در فهرست کتابخانه موزه طوپ قاپی سرای استانبول مؤلف فتوت نامه «یحیی بن خلیل برگوی» دانسته شده ولی در اینکه نسخه حاضر همان باشد، تردید وجود دارد. در این رساله علاوه بر سؤال و جواب مذکور اوراد «عبدالقادر جیلی، اوراد الرفاعیة، دعاء صلوات نامه، ناد علی رحمته الله و اورادی مربوط به ایام هفته مشاهده می‌گردد. در فهرست کتابخانه موزه بریتانیا از این رساله با عنوان دعاء طریقت فتوت نامه یاد شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۳ هـ. / ۱۹۰۰ م] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی شطرنجی □ تعداد برگ: ۱۲ (۴۴b-۳۳a) □ تعداد سطر: ۲۳ □ اندازه متن: ۱۵×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: در هامش افزودگی‌هایی در باب طریق استخاره، اسماء طریقت، دعاء صلوات نامه و... به چشم می‌خورد. در بخشهای زیرین برگها آثار مختصر رطوبت مشاهده می‌گردد.

⇒ *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, P.233; *Topkapi*

Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.71-72.

«شماره ۳۲۰۷ مجموعه»

۱۴۱ فتوح المجاهدین لترویح Fūṭuḥ el-Mūcāhidīn li-tarvīh-i 141

قلوب المشاهدين Kūlub el-Mūṣāhidīn

مؤلف: محمود بن عثمان چلبی بن علی، بروسوی متخلص به «لامعی» (متوفای سال ۹۳۸ هـ/۳۲-۱۵۳۱ م).

موضوع: تراجم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «نحن نقصّ عليك أحسن القصص... افتتاح نفحات انفس ارباب انس که هر...».

انجام: «... و اول ديمشدر که حقيقت الفقر أن لا يستغني العبد [ب] شيء سوى الحق...» ناتمام.

گزارش متن: ترجمه‌ای نیکو و بدون تغییر و تصرف از: نفحات الأنس من حضرات القدس، اثر: «مولی نورالدین عبدالرحمن بن احمد، جامی» (متوفای ۸۹۸ هـ/۹۳-۱۴۹۲ م) است که در ماه رمضان سال ۹۲۷ هـ/۲۱-۱۵۲۰ م به نام سلطان سلیمان خان قانونی (۷۴-۹۲۶ هـ/۶۶-۱۵۲۰ م) به پاس فتح قلعه بلگراد، آن را از فارسی به زبان ترکی برگردانده است. در برخی مصادر، همچون: کشف الظنون تحت عنوان: فتوح المشاهدين لترويح قلوب المجاهدين ثبت شده ولی در نسخ موجود آن در کتابخانه‌ها به همان صورت مذکور در سر عنوان نگاشته شده است. نسخه حاضر ناتمام و تا شرح حال و ترجمه «ابراهیم بن احمد بن المولد الصوفی» را دارا می‌باشد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱ هـ/۱۷ م؛ بخش نو نویس: اواخر سده ۱۲ هـ/۱۸ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۳۸ □ تعداد سطر: ۲۲ □ اندازه متن: ۱۵.۱ × ۹.۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰ × ۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه نویسی مختصری بارموز «منه» به نقل از خود مؤلف (جامی) و همچنین منقول از کتب مختلف با تصریح به اسم کتاب، مشاهده می‌گردد. چند برگ آغازین نسخه افزودگی‌هایی شامل فهرست مطالب کتاب، فوایدی مربوط به حج و عمره، کتابشناسی مختصری از کتاب حاضر، اشعاری فارسی و ترکی و همچنین دستخط حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی با عبارت: «ترجمه نفحات الأنس جامی بترکی و مترجم مخلوط کرده ترجمه طبقات الصوفیه ابی عبدالرحمان سلمی را؛ شهاب الدین الحسینی المرعشی النجفی» آمده است. در برخی برگها آثار مختصری از آفت دیدگی و ترمیم و همچنین اثرات شدید رطوبت و اندکی چربی دیده می‌شود. چند برگ آغاز و برگهای (۱۲-۶) نو نویسی می‌باشد.

عثمانلی مؤلفلری، ج ۲، صص ۴۹۵-۴۹۲؛ فهرس المخطوطات الترتکبة العثمانية في دارالکتب المصرية بالقاهرة، ج ۳، صص ۱۸۲-۱۸۰؛ کشف الظنون، ج ۲، صص ۱۲۴۰ و ۱۹۶۸-۱۹۶۷؛ هدیة العارفين، ج ۲، ص ۴۱۲؛

İstanbul Kütüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Katalogları, S. 484-492;

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.370-371;

Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu, C.V (07), S.280.

«شماره ۲۸۵۰»

142 Ferā'iz

۱۴۲ فرائض

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: فقه / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «قال أمير المؤمنين علي المرتضى رضي الله عنه كرم الله وجهه: تعلموا الفرائض وعلموها الناس فإنها نصف العلم، بل كل كم فرائض آلتيدراول نصف، ايكنجی ثلث، اوچنجی ثلثان، دردنجی ربع، بشنجی سدس، آلتنجی ثمن؛ فصل اگر مسئله ده نصف اولسه...».

انجام: «... قسمت اوغلنه دگر بر قسمت ارسلغنه دگر ارسلق اولدر که خنثی اوله و هم ار اولدی ازی اوله؛ تمّت و اعلم... و ثلاثة من النساء وهن الزوجة والبنت والامّ والله أعلم». گزارش متن: رساله‌ای مختصر در بیان احکام ارث است که با عناوین «فصل، باب، مساله» نگارش یافته است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲ هـ / ۱۸۷۰ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۸ (۱۱a - ۴a) □ تعداد سطر: ۲۱ □ اندازه متن: ۱۰×۱۴ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی، عطف: پارچه‌ای مشکی. ویژگیهای نسخه: برخی عناوین در حاشیه با عناوین «مطلب» آمده است. برگها رطوبت دیده و لبه آنها فرسوده شده است. در انجام اشعاری به ترکی در موضوع فرائض از ابن کمال پاشا و ... دیده می‌شود.

«شماره ۴۲۵۷ مجموعه»

۱۳۳ فضائل بیت المقدس

143 Fezā'il-i Beytü'l Mekdis

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: تاریخ / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين والصلوة... امدی بو کتاب بیت المقدسک فضائل و دخی سنه...».

انجام: «... دفن ایدریز دیدی یر سوندکتدن دپرندی طاغیر یوجه لکندن...» افتاده.

گزارش متن: کتابی در تاریخ و فضائل بیت المقدس، قدس شریف و مسجدالاقصی است که در ده باب به ترتیب ذیل نگارش یافته است: بنای مسجدالاقصی، فضیلت رفتن به مسجدالاقصی، فضیلت نمازگزاری در آن مکان، احرام و مجاورت، فضیلت صخره و قبة الصخرة، فضائل اماکن متبرکه، فضائل آبها و چاههای بیت المقدس، فضائل

شب زنده داری و مرگ در آن مکان، فضیلت مسجدالاقصی، فضیلت زیارت حضرت ابراهیم علیه السلام و سایر قبور انبیاء و اولیاء مدفون در آن مکان مقدس.

این رساله با توجه به اینکه از: المستقصی فی فضائل [المسجد] الاقصی اثر: «نصرالدین حلبی رومی (متوفای ۹۴۸ هـ / ۱۵۴۱ م) بهره جسته، تاریخ تألیف یا ترجمه آن بعد از تاریخ مذکور خواهد بود. بر فراز آغازین برگ، نام آن به صورت: کتاب فيه فضائل بیت المقدس ثبت گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ معرب □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۳ هـ / ۱۹۰۰ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۳ (۱۹a - ۴۱b) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۸×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی، عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: بخشهای اندکی از نسخه آفت دیده و ترمیم نیز شده است. افتادگی از انجام علی القاعده بیشتر از یک یا دو برگ نباید باشد.

«فهرس مخطوطات المكتبة الإسلامية في يافا (فلسطين المحتلة)، صص ۲۹ - ۲۸.

«شماره ۲۰۴۰ مجموعه»

۱۳۴ فضائل الشام

144 Fezā'il eş-Şām

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: تاریخ / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد اول الله دُرکه اولی یوقدر بدایتله و آخر یوقدر نهایتله، احیا ایدر

هر شیء...».

انجام: «... و مسجد بنا ایتدی برزه دخی جبل قاسیون دندر؛ تمّت الکتاب بعون الله

الملك الوهاب».

گزارش متن: رساله‌ای مختصر در تاریخ و فضائل شام خصوصاً شهر دمشق است که بنا به نوشته مؤلف در مقدمه، با استفاده از کتب تاریخ اسلام و سایر منابع از آیات و روایات استخراج و شامات را از نظر تاریخی، وجود قبور انبیاء علیهم‌السلام و اولیاء و همچنین مواضع متبرکه در آن مورد بررسی و تحقیق قرار داده و در پایان به حوادث آخرالزمان مانند خروج دجال و نزول حضرت عیسی بن مریم علیه‌السلام می‌پردازد. بر فراز آغازین برگ، نام آن به صورت: کتاب فیہ فضائل الشام ثبت شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ معرب □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۳ هـ / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۹ (۱۹a - ۱b) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۸×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰ ۱/۴ × ۱۴ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: روی برگ آغازین این مجموعه و پشت برگ آغاز همین رساله دستخط حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته‌الله در سال ۱۳۳۹ هـ. ۲۱/ - ۱۹۲۰ م با عبارت: «کتاب فضائل الشام باللغة التركیة، حرره العبد الکثیر شهاب الدین الحسینی المرعشی النجفی ۱۳۳۹ هـ. فی مشهد سر من رآه» آمده است؛ بخشهای اندکی از رساله آفت دیده و نیز ترمیم گردیده است.

«شماره ۲۰۴۰ مجموعه»

۱۴۵ فضائل حضرت رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم 145 Feza'il-i Hezret-i Resul

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: فضائل پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «لتؤمنن به و لتنصرنہ... شیخ تقی الدین سُبکی ایدر بو آیت کریمه ده پیغمبریمز علیه الصلوة والسلام...».

انجام: «... دیمک جایز دگلدر هر نقدر معناسی صحیح ایسه ده، زیرا... روافضدر». گزارش متن: رساله مختصری در بیان خصائص و فضائل و مناقب حضرت رسول اکرم محمد مصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم است که با استفاده از آیات، روایات و استشهاد از اشعار شعرای بزرگ همانند «بوصیری» به نحو اجمال نگارش یافته است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: [شیخ علی افندی زاده، کریدی حانیوی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۳۱۹ هـ. ۲/ - ۱۹۰۱ م] □ عنوانها و نشانیها: بنفش □ نوع کاغذ: فرنگی شطرنجی □ تعداد برگ: ۱۲ (۱۷۳b - ۱۸۴a) □ تعداد سطر: در هامش نگاشته شده □ اندازه متن: در هامش نگاشته شده □ اندازه جلد: ۲۱ ۱/۴ × ۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: این رساله در هامش نسخه نوشته شده است؛ نام کاتب و تاریخ کتابت به قرینه رساله‌های پیشین این مجموعه نگارش یافت؛ در انجام افزودگی‌هایی تحت عنوان «فضائل صلوات» به چشم می‌خورد.

«شماره ۳۲۰۷ مجموعه»

۱۴۶ الفوائدیّه = الفرائض 146 el-Fevā'id-ya = el-Ferā'iz

مؤلف: سلیمان بن یعقوب، رومی (متوفای بعد از سال ۱۰۸۹ هـ. ۷۹/ - ۱۶۷۸ م).

موضوع: فقه حنفی / زبان: عربی، ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الذي هدانا بالقرآن المجید الذي أنزل علينا من الحكيم الحمید... میتیک ترکه سنه متعلق اولان حقوق مرتبه دورتدر: تجهیز، تکفین، قضاء دیون، تنفیذ^(۱) وصایا الثلث...».

انجام: «... ولو مات شخص و ترک ولد ابنته المتوفیین قبله أو بنت المتوفیین فهو یرث

۱. در نسخه چنین است و صحیح آن «تنفیذ» می‌باشد.

میراث ولد ابن واحدًا و ولد بنت واحدة هكذا...^(۱)؛ تمت».

گزارش متن: کتابی نسبتاً مفصل در مبحث فرائض (ارث) است. مؤلف در مقدمه گوید: «در این کتاب ابتدا مفهوم سراجیه را اجمالاً توضیح داده و سپس مسائل سراجیه و سبب را به تفصیل بیان می‌نماید». این رساله بر اساس فقه حنفی نگاشته شده و در آن از افرادی مانند: محمد، ابو یوسف، ابو حنیفه و بسیاری دیگر نام می‌برد. منظور از «سراجیه» الفرائض السراجیه یا فرائض السجاوندي اثر: «سراج الدین محمد بن محمود بن عبدالرشید، سجاوندي» (متوفای حدود ۶۰۰هـ./ ۱۲۰۴م) است و به اعتقاد نگارنده سطور، مبنای اصلی کتاب بر محور همین کتاب استوار است و احتمال دارد ترجمه‌ای از فرائض السجاوندي باشد و الله العالم. متذکر می‌شویم این رساله جز ترجمه فرائض سجاوندي است که در صفحات پیشین همین فهرست معرفی گردید. در برخی مصادر از این کتاب تحت عنوان: الجريدة في الفرائض یا جريدة الفرائض نام برده شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ و رقه □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): روز چهارشنبه ۱۵ جمادی الآخر سال ۱۰۸۹هـ./ ۶/ اوت ۱۶۷۸م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی ضخیم، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۱۰۹ (۱۳b - ۱۲۲b) □ تعداد سطر: میانگین «۱۸» □ اندازه متن: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج مشکی فرسوده، ضربی، مجدول.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و دارای جداول فقهی و ریاضی مربوط به ارث می‌باشد. بین برگهای (۱۲۳a - ۱۴۸b) افزودگی‌هایی به زبان ترکی و عربی در موضوع «حساب» به چشم می‌خورد که در واقع بخش افتاده رساله نخستین این مجموعه تحت عنوان حساب است، که پیش از این معرفی گردید. در برگ «۱۴۴» امضای حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی^(ره) به سال ۱۳۴۶هـ./ ۲۸ - ۱۹۲۷م با عبارت: «شهاب الدین الحسینی المرعشی

۱. نقطه چین مربوط به جدول تقسیم بندی اعداد و اشکال است.

التجفی ۱۳۴۶هـ. مشاهده می‌شود.

← فهرس المخطوطات التركية العثمانية في دارالكتب المصرية بالقاهرة، ج ۱، ص ۳۲۷؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۲۴۷.

«شماره ۱۱۸۱۸ مجموعه»

۱۳۷ الفوايح النبویة في السیر المصطفویة
147 el-Fevāyih en-Nebevīy-ye
fi's-Sīyer el-Müştafavīy-ye

مترجم: شیخ الإسلام عبدالعزيز بن حسام الدین حسین، رومی مشهور به «قره چلبی زاده» (متوفای سال ۱۰۶۸هـ./ ۵۸ - ۱۶۵۷م).

موضوع: سیره نبوی^(ص) / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: ^(۱) «بو فایحه جوهر یکتای ذات فایض البرکات حضرت خواجه کائنات احراز ایتدوکی فضل باهره و شرف...».

انجام: «... تکرار سل شمشیر اقدام و حصن صعب بن معاذ و استخلاصین نصب العین اهتمام اتدیلر و السلام».

گزارش متن: ترجمه نیکویی از کتاب: السیر النبویة، تألیف: «سعدالدین محمد بن مسعود کازرونی» (متوفای سال ۷۵۸هـ./ ۵۷ - ۱۳۵۶م) با عنوان «فایحه - فایحه» است. در این کتاب شرح حال زندگی و سیره حضرت محمد مصطفی^(ص) از زمان ولادت، سفر شام، ازدواج، هجرت و غزوات آن حضرت ذکر شده است. این نسخه - که فاقد خطبه است - در آغاز به اشتباه از آن به عنوان اخلاق علایی یاد شده است؛ متذکر می‌شویم اخلاق علایی در موضوع اخلاق و اثر قینالی زاده (متوفای ۹۷۹هـ./ ۷۲ - ۱۵۷۱م) می‌باشد.

۱. آغاز اصل کتاب: «پیشگاه بارگاه کبریا پناه از سر اجلال و تعظیم تحفه حمد و سپاس تقدیم اولنوب...».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق، نسخ □ کاتب: احمد رشید بن محمد افندی مفتی
مرعش مشهور به «سنبل زاده» □ تاریخ کتابت: اواخر ماه شوال سال ۱۱۳۱ هـ. / اوائل سپتامبر
۱۷۱۹ م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف و گاهی نانوشته □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۲۶
□ تعداد سطر: ۲۷ □ اندازه متن: ۲۰ × ۸ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۸ ۱/۲ × ۱۷ ۱/۲ سانتیمتر □ نوع جلد:
مقوایی با روکش کاغذی کرم؛ عطف و مغزی: تیماج قرمز.
ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ اندکی آفت دیدگی جانوری دارد؛
برگها مجدول به شنگرف بوده و در برگ انجام چند بیت شعر به زبان ترکی آمده است. متذکر
می‌شویم کاتب از مشاهیر علمای دولت عثمانی بوده و کتاب الأشباه و النظائر تألیف: «ابن نجم
مصری» را شرح کرده است.

← عثمانلی مؤلفلری، ج ۳، صص ۱۲۱ - ۱۲۰؛ فهرس المخطوطات التّركیة العثمانيّة في
دارالكتب المصريّة بالقاهرة، ج ۳، ص ۲۰۷؛ قاموس الأعلام، ج ۴، ص ۳۰۷۸؛ كشف الظنون، ج
۲، ص ۱۲۹۴؛ هدیة العارفین، ج ۱، ص ۵۸۴؛

İstanbul Kütüphaneleri Tarih - Coğrafya Yazmaları Kataloğları, S. 357-359.

«شماره ۱۰۸۶»

۱۳۸ القاسمیّة = القائمة^(۱) 148 el-Kāsimiyy-ye = el-Kā'ime

شارح: قاضی لطف‌الله بن یوسف^(۲)، حلیمی (متوفای سال ۹۲۲ هـ. / ۱۵۱۶ م).

موضوع: لغت / زبان: فارسی، ترکی عثمانی.

آغاز: (۳) افتاده «...لطیفی»

ابی جرم را ار کنی ظلم و جور کند بی‌گنه مر تو را جور دور

۱. این کتاب به نامهای: لغت حلیمی و شرح بحر الغرائب نیز اشتها دارد.

۲. در برخی نسخ و مصادر «ابی یوسف» ثبت شده است.

۳. آغاز اصل کتاب: «حمد بلیغ و ثنای بی‌دریغ مر خدا را جلّ جلاله و عمّ نواله که شرح کننده صدور است...».

و الف ساکن که اسمک آخر نه اولشر علامت ندادر شاها و خداوند و سرورا...».

انجام: «... یهیدن: یحقم و بوزمق؛ لطیفی»

اگر چه خانه عمرم یهیده کرده بجور اساس عمر وی اندر امان حق بادا».

گزارش متن: شرح و توضیحی بر فرهنگ لغت: بحر الغرائب اثر خود شارح است که در آن
کلمات فارسی به ترکی گزارش گردیده است. شارح ابتدا کتاب بحر الغرائب فی لغة الفرس را
تصنیف کرده و آن را به صورت نظم و نثر قرار داد و چون دشوار بود کتاب دیگری (قائمه) را
در شرح و توضیح آن نگاشت. این کتاب در دو دفتر تنظیم گردیده است: دفتر اول در لغت
و دوم در عروض، قوافی و بدیع؛ نسخه حاضر فقط مشتمل بر دفتر اول است و آن در دو
قسم اسماء و افعال می‌باشد؛ قسم اول در ۲۸ باب به ترتیب حروف آخر کلمه و هر باب در
چند فصل به ترتیب اول کلمه؛ قسم دوم مصادری که به الف و نون ختم می‌گردد را در ۲۸
فصل به ترتیب حروف اول کلمه می‌آورد. در این کتاب به نحو گسترده‌ای به اشعار شعرای
ترک فارسی گوی استشهد می‌گردد. در خصوص شارح، لازم به ذکر است که وی اصالتاً
ایرانی و در استانبول به آموزگاری شاهزادگان عثمانی می‌پرداخته است، وی این کتاب را
به سال ۸۸۲ هـ. / ۷۸-۱۴۷۷ م شرح و آن را به سلطان محمدخان فاتح (۸۸۵-۸۵۵ هـ. /
۸۱-۱۴۵۱ م) تقدیم نموده است. نسخه کاملی از این کتاب در کتابخانه موزه بریتانیا
نگهداری می‌گردد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱ هـ. / ۱۷ م] □ عنوانها و نشانیها:
شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۳۸ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۶ × ۱۱
سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره.

ویژگیهای نسخه: روی آغازین برگ نسخه تاریخ ۱۲۴۶ هـ. به چشم می‌خورد.

← الذریعة، ج ۱۷، ص ۱؛ عثمانلی مؤلفلری، ج ۱، ص ۲۷۳؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی

(منزوی)، ج ۳، صص ۱۹۲۰، ۲۰۱۲؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، ص ۲۳۱؛ فهرس المخطوطات العربیة و التركیة و الفارسیة و البوسنیة فی مكتبة الغازی خسرويك بسراييفو فی البوسنة و الهرسك، ج ۷، صص ۴۰۹ - ۴۰۷؛ قاموس الاعلام، ج ۳، ص ۱۹۷۸؛ كشف الظنون، ج ۱، ص ۲۲۵؛ معجم المؤلفین، ج ۸، صص ۱۵۷ - ۱۵۶؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۸۴۰؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.137-139;
Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.19-21.

«شماره ۱۷۸»

۱۳۹ قصّة الشیطان

149 Kış-şat eş-Şeytān

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: عقائد و معارف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «اول ایکی جهان فخری و نبیلر مهتری جمله مخلوقک کیم اولدر سروری ...».

انجام: «...»

عقلکی دیر فکر و کله آری قیل دیله توفیق اللهکدن زار قیل.

گزارش متن: شرح و توضیح روایتی در آمدن شیطان نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است که از ابوالحسن بکری و او هم از محمد بن اسحاق نقل کرده است. در این روایت شیطان سؤالاتی را از حضرت صلی الله علیه و آله می‌نماید و آن حضرت هم جوابهای جالبی را به وی داده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ / ۱۹۰۱ م] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۰ (۱۰۸a - ۱۲۷b) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۵×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور]

مشکی؛ عطف: تیماج مشکی.

ویژگیهای نسخه: برخی از برگهای رساله اندکی آفت دیده است.

«شماره ۲۰۴۰ مجموعه»

۱۵۰ قصیده در صنعت کیمیا 150 Kaşide dar Şen'at-i Kīmīyā

ناظم: حکیم علی افندی قسطنطینی بروسوی رومی مشهور به «اشرف زاده» (متوفای حدود سال ۱۱۶۰ هـ / ۱۷۴۷ م).

موضوع: کیمیای منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «اسرار علم کافی ایتدم جهان افشا»

بو گزلی سرّی قیلدم گون کبی آشکارا

طالب اولن بو علمی کشف ایده بین درسیه

اسم علمی ایتسون اوراق دلده انشا.

انجام:

«... ندر عقاب ایکن بر اژدهای هفت سر اولسه

بیریدر هر نه صورتده ایدنیود حسبنده

قویوب بر اژدها شکلن بر آدم شکلنه گیرسه

یورر زرّین قبايله صریلور شمس بر دلبنده».

گزارش متن: تعداد سیزده قصیده (۱۵۹ بیت) در موضوع کیمیا و آداب آن است [که

در این نسخه بین سفر اول و ثانی نهاییه الطلب فی شرح المکتب فی زراعه الذّهب اثر: «علی بن

ایدمر جلدکی (متوفای ۷۵۰ هـ / ۱۳۴۹ م) نگاشته شده است.] حکیم علی افندی از

اطبای حاذق بزرگ عثمانی بوده که شهر بروسه (بورسای فعلی) را برای زندگی اختیار

نموده بود. محمد طاهر بروسوی نویسنده کتاب ارزشمند عثمانلی مؤلفری، در آن هفت اثر از تألیفات وی را نام برده، لیکن از این قصیده نامی به میان نیاورده است.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۲۰ هـ. ۶۰٪ - ۱۸۰۵ م □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۳ (۹۰a - ۹۲b) □ تعداد سطر: چلیپا □ اندازه متن: ۱۶ × ۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ ۱/۴ × ۱۵ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: دورو تیماج، برون: مشکی؛ عطف و مغزی: قهوه‌ای؛ درون: حنایی.

ویژگیهای نسخه: این قصیده بین سفر اول و ثانی کتاب دوم این مجموعه نگاشته شده است. در آغاز قصیده افزودگی‌هایی به نقل از شمس المعارف الکبری و مطالبی دیگر در انجام به نقل از «سید حسین بحرانی» به عربی دیده می‌شود.

← عثمانلی مؤلفری، ج ۳، ص ۲۲۸.

«شماره ۹۵۷۴ مجموعه»

۱۵۱ قواعد املاء

151 Kevā'id-i İmlā'

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: نامه‌نگاری / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «قواعد املاء تحریر و بیان اولنور؛ معلوم اولاکه علم انشا علوم اثنی عشرن بریسیدر، شروط...».

انجام: «... حزیران، تموز، تشرین اول، تشرین ثانی، کانون اول، کانون ثانی، شباط...».

گزارش متن: رساله‌ای در قواعد املاء، انشاء و آداب نامه‌نگاری است. در این مختصر نمونه‌هایی از نامه‌نگاری آمده است که سالهای آن نامه‌ها مربوط به نیمه اول سده ۱۳ هـ. ۱۹ م می‌باشد.

گزارش نسخه: نوع خط: رقع □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ. ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها:

شنگرف و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۷ (۳b - ۴۰a) □ تعداد سطر: در هامش نگاشته شده □ اندازه متن: در هامش نگاشته شده □ اندازه جلد: ۲۵ × ۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمعی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: این رساله در جواشی برگهای انشاء مرغوب نگاشته شده است که در صفحات پیشین همین فهرست معرفی گردید.

«شماره ۲۶۲۸ مجموعه»

۱۵۲ قواعد ترکی آذری

152 Kevā'id-i Tūrky-i 'Azery

مؤلف: محمد مؤمن آشتیانی معروف به «میرزا بابا طیب» (متوفای بعد از سال ۱۲۶۳ هـ. / ۱۸۴۷ م).

موضوع: دستور زبان / زبان: فارسی، ترکی آذری.

آغاز: «الحمد لله الذي جعل من آیات قدرته خلق السموات والأرض... و بعد چنین گوید خوشه چین خرمن اصحاب حال زاویه نشین مجلس ارباب مقال وافی صفت النعال...».

انجام: «... چه کار می‌کنی: نی نیرسن، چه کار بکنی: نی نیه سن، امر کرد او را زدند: وردوردی، امر کرد او را برخیزانند یا برخیزاند: دورقوز دوردی».

گزارش متن: رساله‌ای در قواعد دستور زبان ترکی آذری است، در سه باب و یک خاتمه که به نام محمد شاه قاجار (۶۳ - ۱۲۵۰ هـ. / ۴۷ - ۱۸۳۵ م) و میرزا محمد تقی خان آشتیانی معروف به «مؤمن السلطان» (متوفای ۱۲۶۲ هـ. / ۱۸۴۶ م) حوالی سالهای سلطنت محمد شاه نگارش یافته است. مؤلف در مقدمه می‌نویسد: «دیدم... جماعت اتراک در ممالک عراق و فارس آمد و شد بسیار و تعدد و تکثر بیشمار بهمرسانیده در اکثر مجالس و محافل ترکان شیرین شمایل بر بردن دلها مایل و بحسن تکلم متکلم فارسیان را

بخود مشغول و عراقیان را از عقل معزول داشتند؛ آری، شعر:

ترکانِ فارسی گو بخشندگانِ عمرند ساقی بشارتی ده پیرانِ پارسا را
لهذا اکثری از اهل این بلاد از لغات و اصطلاحات آنها بیخبر و بتحصيل طریقتشان بی
سیر و از این راه همیشه دلتنگ و با خویش در جنگ بودند؛ این فقیر بمضمون: خواهی
نشوی رسوا همرنگ جماعت شو و به مصداق: الناس علی دین ملوکهم، رغبتی تمام و شوقی لا
کلام بمعرفه آن لغات بهم رسانیده بخاطر رسید که الفاظ و عبارات آنها را بقسمی خوش
و طرزی دلکش جمع آوری نموده و در این اوراق نگارم و آن را هم چون سایر معلومات
انگارم و هرگاه فارسیان شیرین زبان را بتلفظ و تکلم آن عبارات رغبت افتد بسهولة توانند
اخذ نمود و بدان تکلم فرمود و آن را مستی بقواعد ترکی نموده الفاظی را که درین زمان
مشترک فیما بین ترکی و فارسی است متعرض نگردیده بتوضیح باز گذاردم و اکثر لغات را
بلسان اهل تبریز که زیباترین مملکت آذربایجان است، نویسم...

عناوین ابواب رساله عبارتند از: باب اول: در افعال و آن مشتمل بر چهار فصل است؛
باب دوم: در اسماء و آن مشتمل بر سه فصل است؛ باب سوم: در حروف؛ خاتمه: در
پاره‌ای الفاظ مرکبه.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق [تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۳ هـ/ ۱۹ م]
[عنوانها و نشانیها: بنفش و مشکی] نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده [تعداد برگ: ۴۲
(۱۰۸b - ۶۶b)] [تعداد سطر: ۱۵] [اندازه متن: ۷×۱۲ سانتیمتر] [اندازه جلد: ۱۱×۱۸ سانتیمتر]
[نوع جلد: تیماج سرمه‌ای یک لا.]

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ برخی عبارتها قلم خوردگی دارد. در
انجام یک مهر بیضی «شعاع ۱۳۱۵» آمده است.

«شرح حال رجال ایران، ج ۳، ص ۳۲۴ (شرح حال محمدتقی خان).

«شماره ۶۵۶۳ مجموعه»

۱۵۳ نسخه دیگر (۲) 153 Ayni Eser (2)

آغاز: «الحمد لله الذي جعل من آيات قدرته خلق السموات والأرض... أما بعد چنین
گوید... که چون از مشیت ربانی و تأیید آسمانی زمام مهام ناس مفوظ گردید...»
انجام: «... چه کار بکنی: نی نیه سن، امر کرد او را زدند: وردوردی، امر کرد او را
برخیزانند یا برخیزاند: دورقوزدوردی، زمین جنبید: یرتیرپندی، زمین لرزید: یرتتردی»
گزارش نسخه: نوع خط: نسخ خوش [تاریخ کتابت: [اواخر سده ۱۳ هـ/ ۱۹ م] [عنوانها
و نشانیها: شنکرف] نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده [تعداد برگ: ۱۶ (۱۰۶b - ۱۲۱b)]
[تعداد سطر: ۲۰] [اندازه متن: ۸×۱۳ سانتیمتر] [اندازه جلد: ۱۵×۲۲ سانتیمتر] [نوع جلد:
مشمعی [گالینگور] قهوه‌ای با مقوای عطف: تیماج قهوه‌ای.
ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح و با عبارت «بلغ» مقابله گردیده است. اندکی آثار
چربی در برخی برگها مشاهده می‌شود.

«شماره ۱۱۳۵۰ مجموعه»

۱۵۴ قواعد الفرس 154 Kevā'id el-Fürs

مؤلف: حاجی علی پندی (متوفای بعد از سال ۱۱۱۰ هـ/ ۱۶۹۸-۹۹ م).

موضوع: دستور زبان/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «جواهر صیغ و حروف حمد بسیار و زواهر معانی و ظروف ثنا بیشمار شول
ذات بی‌همتایه ایثار و نثار اولنور که نوع بنی آدمی... و بعد سبب تحریر صحائف لطائف
و تقریر معانی عوارف معارف بودور...»

انجام: «... مصرع اولی آخرنده تمامی لفظنده اولان یا کبی که حجر و ضرورت
شعرا چون زیاده قلنمشدر؛ الحمد لله علی التمام والصلوة والسلام علی رسوله محمد سید
الأنام وعلی آله وأصحابه الکرام والتابعین والمجاهدين إلى يوم القيام».

گزارش متن: این رساله در امثله، دستور زبان و قواعد زبان فارسی است که به ترکی گزارش گردیده است. مؤلف این رساله را در سال ۱۱۱۰ هـ. / ۱۶۹۸-۹۹ م هنگامی که در جزیره کرید (در دریای مدیترانه) در «قلعه حانیه» مشغول افتاء و تدریس جواهر الفقه و گلستان سعدی بوده، به نام احمد پاشا وزیر و علی افندی محافظ قلعه نگاشته است.

فهرست عناوین چنین است:

الباب الأول: في الصّیغ المختلفة و المطرّدة، الباب الثانی: في المضمرات و الموصولات و أسماء الإشارات و الظّروف، الباب الثالث: في الحروف.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: عمر بن ابی بکر، کریدی حانیوی معروف به سعید □ تاریخ کتابت: اواخر محرم الحرام سال ۱۱۸۶ هـ. / آوریل ۱۷۷۲ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۳۵ (۱۲۷b - ۱۶۲a) □ تعداد سطر: میانگین «۱۵» □ اندازه متن: ۷½ × ۱۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷½ × ۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج آجری، ضربی با ترنج گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: نسخه‌ای نفیس، تصحیح شده و مقابله گردیده با عبارت: «[تَمَت] مقابله من أوله إلى هنا» می‌باشد؛ برگها مجدول به خطوط قرمز می‌باشد و حاشیه نویسی نسبتاً زیادی در ذیل عبارات و حواشی از «سعودی» «م»، «سودی» و ... دارد. آثار ناچیز رطوبت در بخشی از برگها مشاهده می‌شود. درانجام افزودگی‌هایی در فقه و موسیقی و همچنین یک امضای پاک شده: «کتابه الفقیر عمر المدرّس بجامع سلطان» آمده است.

«شماره ۶۶۴۱ مجموعه»

۱۵۵ کتابچه ثبت اعمال دیوانی
دولت عثمانی
مؤلف: ناشناخته.

موضوع: دفتر داری / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «نقابت علی الأشراف ۱۵۰۰ رئیس العلماء السیّد مصطفی عزّت افندی حضرت تلی...».

انجام: «... بغداد نقیب الأشراف قائم مقامی سیّد سلمان افندی برادری سیّد عبدالرحمن افندی...»

گزارش متن: دفتر ثبت آمار دیوانی کارکنان دولت عثمانی (امراء، وزراء، صدر اعظم‌ها، مشایخ الإسلام، قضاة، مفتیان و...) بین سالهای ۹۸-۱۲۸۶ هـ. / ۸۱-۱۸۶۹ م در دوره سلطنت سلطان عبدالعزیز خان اول، سلطان مراد خان پنجم و سلطان عبدالحمید خان دوم است که در آن وقایع، نام اشخاص، تعیین رتبه، حقوق، مستمری و ... و همچنین تغییرات در مناصب، حقوق با ذکر مبلغ آن، تاریخ اشتغال و احیاناً تاریخ فوت آنان و ... ثبت گردیده است. این مجموعه نفیس از جهت تراجم نگاری شخصیت‌های تاریخی دولت عثمانی حائز اهمیت فراوانی می‌باشد. احتمالاً این دفتر جلد اول و نسخه بعدی - که در شماره بعدی معرفی می‌گردد - جلد دوم آن است.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق متمایل به رقعه □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): [اواخر سده ۱۳ هـ. / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۵۰ □ تعداد سطر: ۱۱ □ اندازه متن: ۷ × ۲۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۲ × ۲۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج آجری، ضربی، با ترنج زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: حاشیه نویسی اندکی دارد که در واقع مربوط به متن کتابچه است که در آن پایه و چگونگی رتبه‌های کارکنان مشخص گردیده است. در آغازین برگ نسخه مهر بیضی «محمد کامل شریف ۱۲۹۴ وفا» به چشم می‌خورد؛ بخشهایی از نسخه آفت جانوری مختصری دیده و بخشی از برگها سفید و نانوشته مانده است. زمینه سطور به شنکرف خط کشی و مجدول شده است. نامهای اشخاص به صورت مشکی و سایر نوشته‌های مربوط به ارقام و ... شنکرف و برخی قرمز است.

«شماره ۱۵۵۸»

۱۵۶ کتابچه ثبت اعمال دیوانی
 156 Kitāpçiy-i Sebt-i 'A'māl-i
 دولت عثمانی
 Dīvānī-i Devlet-i 'Ösmānī
 مؤلف: ناشناخته.

موضوع: دفتر داری / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «قونیه ۵۲۶۵؛ ۹۵؛ ۱۹م ۶۷۱ عریانی زاده دولتلو سماحتلو احمد اسعد افندی حضر تلی...».

انجام: «... ثالثه نزهتیه ۵ ص ۱۰۶ طربوزنی سلیمان افندی زاده، احمد فاتح افندی». گزارش متن: دفتر ثبت آمار دیوانی کارکنان دولت عثمانی بین سالهای ۱۳۰۶-۱۲۹۱ هـ. / ۸۸-۱۸۷۴ م، در دوره سلطنت سلطان عبدالعزیز خان اول، سلطان مرادخان پنجم و سلطان عبدالحمید خان دوم نگارش یافته است. این دفتر احتمالاً جلد دوم نسخه سابق است، که پیش از این معرفی گردید.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق متمایل به رقعہ □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): [اواخر سده ۱۳ و اوائل سده ۱۴ هـ. / ۱۹م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی (خطوط: مشکی) □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۶۵ □ تعداد سطر: ۱۱ □ اندازه متن: ۱۶×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، مجدول، ضربی، با ترنج و لچک ترنج زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: حاشیه‌نویسی اندکی دارد که اکثراً مربوط به متن است و در آن چگونگی جابجائی، تغییر در رتبه، سال وفات و ... ثبت گردیده است. آغازین برگ نسخه یک سرلوح ساده قالبی [کلیشه‌ای] طلاکاری با جداول طلا در برگهای اول و دوم، دارد؛ همچنین در آغاز دستخط آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته‌الله با عبارت: «فهرست امراء و وزراء و صدور و شیوخ الإسلام و قضاة و مفتین دولت عثمانیة؛ شهاب‌الدین الحسینی المرعشی التجفی» مشاهده می‌گردد. بخشهای زیادی از برگها سفید و نانوشته مانده است.

«شماره ۱۵۵۹»

۱۵۷ کتابچه ثبت اعمال دیوانی
 157 Kitāpçiy-i Sebt-i 'A'māl-i
 دولت عثمانی
 Dīvānī-i Devlet-i 'Ösmānī
 مؤلف: ناشناخته.

موضوع: دفتر داری / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «مسند مشیخت اسلامیة - ارکوبی عبدالله عونى افندی زاده دولتلو سماحتلو مصطفی...».

انجام: «... وعظیة جمعه در جامع والده سلطان در آقسرائ؛ الا صونیه لی الشیخ حافظ محمد جمال الدین افندی».

گزارش متن: دفتر ثبت آمار دیوانی دولت عثمانی بین سالهای ۱۳۳۴-۱۲۶۰ هـ. / ۱۹۱۶-۱۸۴۴ م در دوره سلطنت سلطان عبدالحمید خان اول، عبدالعزیز خان اول، مرادخان پنجم، عبدالحمیدخان دوم و محمد خان پنجم پادشاهان امپراتوری عثمانی است. در این مجموعه نفیس و ارزشمند نام اشخاص، علما، مسندها و مقامهای آنان و همچنین عزل و نصب و احياناً زمان وفات آنها همراه تاریخ تغییرات مناصب و ... آنها به انضمام مختصری از شرح حال افراد ذکر شده است. این مجموعه نفیس از نظر تراجم نگاری مشاهیر دولت عثمانی در سالهای پایانی آن از اهمیت به سزایی برخوردار است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق، رقعہ □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): [اوائل سده ۱۴ هـ. / ۲۰م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی و شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۴۳۳ □ تعداد سطر: ۱۱ □ اندازه متن: ۱۴×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۸×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] زرشکی تیره، ضربی، مجدول، طلاکوب زمینه گل و بوته زیبا.

ویژگیهای نسخه: روی برگ آغازین برگ یک سرلوح بسیار زیبا به سبک کاملاً ترکی، کار «محمدعلی معمار زاده» در سال ۱۳۳۳ هـ. / ۵ - ۱۹۱۴ م مشاهده می‌گردد که بعداً روی این مجموعه کار شده است؛ در این سرلوح از طلای مرغوب با عیار بالا در چندین رنگ همراه سایر

رنگها از لاجورد، ارغوانی، زیتونی و ... استفاده شده است؛ سرلوح مجدول به زر، مرکب مشکی و لاجورد همراه تشعیر که در آن از طرحها و نگاره‌های اسلیمی، با ظرافت بی‌نهایتی قرینه‌سازی گردیده است؛ در قسمت داخلی فراز سرلوح یک کُره بسیار زیبا که بخشهایی از آسیا، آفریقا، جنوب شرقی و جنوب کره زمین را نشان می‌دهد و به صورت خیلی جالب و دقیق کشورهای اسلامی و یا دارای مسلمان، با طلا زركوب شده است که از دورترین نقطه امپراتوری دولت عثمانی یعنی حدود بوسنی و هرزگوئین تا آفریقای جنوبی و همچنین از طرف آسیا هم تا انتهای مجمع الجزائر اندونزی را شامل می‌شود و بقیه کشورهای غیر اسلامی با رنگ دیگری (خاکستری) رنگ آمیزی شده است، گو اینکه آن ممالک را ابری (ابر جهالت و کفر) فرا گرفته است؛ بیرون کُره، یک هلال همراه یک ستاره طلایی نماد اسلام و دولت عثمانی، به طرز بسیار جالبی تزئین گردیده است؛ در بیرون هلال و ستاره طرحهایی اسلیمی طلایی با زمینه لاجورد و ارغوانی دیده می‌شود؛ در بخش زیرین کُره یک شکل شبیه سردر کنگره‌ها طلا کوب گردیده است. برگ دوم مجدول به طلا و در برگهای «۴» و «۲۳» دو سرلوح مختصر طلایی زمینه لاجورد، ارغوانی و سبز همراه نگاره‌های اسلیمی با قرینه سازی جالب و مجدول به چشم می‌خورد. خطوط زمینه کتاب زرین است؛ بسیاری از برگها نانوخته است؛ حاشیه نویسی مربوط به متن است که بعداً اضافه شده است. در این مجموعه نامها با رنگ مشکی و تواریخ و ارقام با رنگ شنگرف و جوهر قرمز نگارش یافته است. یادآوری می‌شود که تصویر روی جلد همین فهرست مربوط به سرلوح این نسخه است که در سطور فوق توصیف گردید.

«شماره ۲۷۷۱»

۱۵۸ کتابچه ثبت اعمال محکمت 158 Kitāpçiy-i Sebt-i 'A'māl-i

Maḥkemāt

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: دفترداری/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «التأجیل، اشیا ثمنندن دینی شوقدر اقچه بدله صلح و بدل مزبوری تأجیل و بدل مزبوره زید کفیل اولدیغی صورتیدر؛ جراح طائفه سندن احمد چلبی بن محمد نام کمسنه اخی چلبی محکمه سنده حامل...».

انجام: «... دعوی اولدخی بالکلّیه انکار ایدوب بالطلب یمین ایتمکله موجبنجه مدعیه مزبوره بر وجه محرز مزبور محمد آغایه بسوجه معارضه دن منع اولندیغی حضور...» ناتمام.

گزارش متن: مجموعه‌ای نفیس از صورت احکام محکمه‌ها به انضمام مشخصات مدعی و موضوع ادعا که در دهه سال ۱۱۶۰ ه. / ۱۷۴۰ م انجام گرفته است. عناوین موضوع دعاها عبارتند از: تأجیل، غصب، صحت عدم دعوی، فراغ عن دعوی، شرکت، صلح، دیه، قصاص، بیوع، استحقاق، کفالت بالمال، کفالت بالنفس، دعوی التعدی، دعوی من جهت دین الشرعی، مضاربه، دعوی عن ثمن الأشياء، دعوی من جهت النول، دعوی تقریر، صلح فی الدین و فی الجرح، ودیعه، عتق و تدبیر و مکاتب، سرقت، رجعت و خلع و عنین و عده، حضانت و نفقه، إثبات الحرّیه و ...

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ ه. / ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: مشکی و قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۵۰ (۳۰b - ۸۰b) □ تعداد سطر: میانگین «۲۰» □ اندازه متن: ۱۸ × ۱۰ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۶ × ۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی باروکشین کاغذی کیرم؛ عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: آثار رطوبت در بخشهای زیرین برخی برگها دیده می‌شود. در لابلاي برگها افزودگی‌ها و موضوعات متنوعی آمده است؛ بخشهایی از برگها سفید و نانوخته مانده که گویا مؤلف می‌خواسته بعداً بدان بیفزاید. در انجام یک برگ ابیاتی ترکی نگاشته شده است.

«شماره ۱۰۵۴۴ مجموعه»

۱۵۹ کتاب دعا

159 Kitāp-i Du'ā

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: دعا/ زبان: عربی، ترکی عثمانی.^(۱)

آغاز: «سورة فاتحة الكتاب؛ بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله رب العالمين، الرحمن الرحيم...».

انجام: «باب، اگر دیلر سه حستی و باشی اعزسنه، اوقیه اوچ کرّه او قیوب... ضلیع الفم، أفلیح الأسنان، مجتمع اللحية، طويل العنق؛ اللهم صلّ على محمد نبيّ الرحمة...».

گزارش متن: این کتاب شامل چند دعا و چند سوره (الفاتحه، یس، الفتح، الرحمن الملك و...) و همچنین شرح دعای خواص القرآن، شرح دعای اسم اعظم، دعای شریف مستجاب، شرح دعای ابلیس! شرح دعای خُرسان و... می‌باشد که در این مجموعه گردآوری شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ معرب □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۳۴ هـ / ۱۹۰۱ - ۱۸۱۸ م □ عنوانها و نشانیها: طلایی، قرمز و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۵۵ □ تعداد سطر: ۹ □ اندازه متن: ۱۰×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره، مجدول، با ترنج زمینه نارنجی و طلا؛ دارای لبه برگردان فرسوده.

ویژگیهای نسخه: برگها مجدول به طلا و خطوط مشکی و فرسوده شده است؛ «(۲)» برگ آغاز دارای سرلوح کوچک زمینه طلایی است؛ روی برگ آغازین نسخه افزودگی‌هایی روایی و... نگاشته شده و در انجام بیتی با عبارت:

«یا ارض طوس سقاك الله رحمة ما ضمنت من الخيرات یا طوس»

و یک شکل دایره‌ای با هلال قرمز داخل مربع سورمه‌ای که بر فراز آن عبارت: «الله محمد علی فاطمه حسن حسین» نقش بسته است. بین فواصل آیات و ادعیه، نشانه‌های طلا دارد.

«شماره ۸۶۹۰»

۱. لهجه‌ای که در این کتاب به کار رفته، گویا در حوزه بالکان و جاهایی مثل بوسنی و هرزگوین و... رواج داشته است؛ به عنوان مثال در این ممالک به کلماتی مانند: «تاری»، «تگری» می‌گفتند؛ این کلمه در ترکی به معنی «الله» می‌باشد.

۱۶۰ کشف الأسرار

160 Keşf el-Esrār

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: علوم غریبه/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بو رساله رملی کتاب معتبر لردن جمع اولمشدر: شجره و ثمره و سائر الاولیاء و مصباح و... کتابلرندن استخراج اولنمشدر...».

انجام: «... مائل سمن قارنی بیوک منجم یا نقاش یا اکنجی یا صراف یا بر صنعتی وار که پارمغیله ایشلر؛ تمت م؛ فصل...» ناتمام.

گزارش متن: رساله‌ای در رمل است که از کتب شجره و ثمره، سائر الاولیاء، مصباح، مفتاح المفتاح، کامل و شامل، خلاصه البحرین، کشاف، زبدة اثر «ملا معین شمس الدین محمد حنفی» استخراج و تألیف گردیده است. این رساله در ۱۲ باب با عناوین ذیل نگارش یافته است: باب اول: حقیقت عناصر علم رمل، باب دوم: خانه‌های رمل، باب سوم: اشکال سعد و نحس، باب چهارم: نقطه سیر، مرکز و بیان احکام آنها، باب پنجم: اشکال بسط حل و عقد و... باب ششم: بیان طول و عرض و عمق، باب هفتم: بیان طالب و مطلوب، باب هشتم: بیان اغراض هر شکل، باب نهم: میزان حقیقت علم، باب دهم: بیان ضرب و تقسیم اعداد رمل، باب یازدهم: بیان ضمیر و خیایا و اسم و دفینه و جهات اربعه و باب دوازدهم: بیان انقلابات رمل. شایان ذکر است که این رساله فقط تا باب هفتم بوده و بقیه ناتمام مانده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۱۴۰ هـ / ۲۰۰۱ م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز و بنفش □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳۸ (۱۴۰b - ۱۷۸b) □ تعداد سطر: ۱۲ □ اندازه متن: ۱۳×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور]

مشکی، مجدول.

ویژگیهای نسخه: دارای اشکال رملی به رنگ بنفش و قرمز می‌باشد، برخی عناوین در حواشی به رنگ بنفش نوشته شده است و رنگ لبه برگها قرمز می‌باشد.

«شماره ۳۴۴۸ مجموعه»

۱۶۱ كفاية الوقت لمعرفة الدائرة 161 Kifāyet el-Vakt li-Ma'rifet
و فضلها و السمت^(۱) ed-Dā'ira ve Fazlihā ve's-Semt

مؤلف: مصطفی بن علی، قسطنطینی سلیمی رومی مشهور به «موقت» (متوفای سال ۹۷۹/۷۲-۱۵۷۱م).

موضوع: علم اوقات / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله الذي جعل على بحر الأخضر الفلك قناطير المقنطرات مستقيمة إلى سموت الاهتداء...».

انجام: «... سمت قبله به مطابق اولدی قبله دخی قوس ارتفاعیک طرفنه واقع اولدی». گزارش متن: رساله‌ای مختصر در افزار ربع المقنطر است که در یک مقدمه و دوازده باب نگارش یافته است. این رساله در کشف الظنون به صورت: کفاية الوقت في المقنطرات، در هدیه العارفين با نام: کفاية الوقت في تعريف ربع الدائرة، در نسخه‌های موجود در کتابخانه‌ها با عنوان فوق و در نسخه حاضر: کفاية الوقت لمعرفة الدائر و فضله ثبت گردیده است. یادآوری می‌شود که «الرُّبُع المقنطر»، «الرُّبُع المجیب»، «الرُّبُع المقطوع»، «الرُّبُع الشکازی» و «الرُّبُع المجنَّح، افزارهاییست در ستاره‌شناسی که درجه‌ها و دقیقه‌های جیب قوس در آن نگارش یافته و در یافتن ارتفاع و وسعت مشرق و سمت قوس فلکی و شناختن طرف قبله

۱. با توجه به کشف الظنون (۱۵۰۲/۲) که مؤلف این کتاب را «عبدالعزیز وفائی» متوفای سال ۸۷۴/۷۰-۱۶۶۹م دانسته است، احتمال دارد «مصطفی موقت رومی» آن را از عربی به ترکی ترجمه کرده باشد والله العالم.

به کار می‌آید. مؤلف، وقت گزار و رئیس المنجمین در دوره سلطنت سلطان سلیم خان دوم (۹۸۲-۹۷۴.ه/۷۴-۱۵۶۶م) در «جامع سلیمی» قسطنطنیه (استانبول) بوده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: ابراهیم المفتی □ تاریخ کتابت: اول ماه جمادی الآخر سال ۱۱۲۳.ه/۱۷ ژوئیه ۱۷۱۱م □ محل کتابت: قصبه قواف □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۴ (۱b - ۱a) □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۵×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی [گالینگور] مشکی؛ عطف: تیماج مشکی. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ حاشیه نویسی اندکی دارد که گویا از «محمد قاضی زاده» باشد و تملک وی نیز بر نسخه با عبارت: «محمد مشتهر بقاضی زاده مفتی ارضروم» مشاهده می‌گردد.

عثمانلی مؤلفری، ج ۳، صص ۳۰۱-۳۰۰؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، صص ۳۰۳-۳۰۲؛ فهرس المخطوطات العلمیة المحفوظة بدارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۲، صص ۱۱۴۷-۱۱۴۶؛ کشف الظنون، ج ۲، صص ۱۵۰۲-۱۵۰۱؛ هدیه العارفين، ج ۲، ص ۴۳۵.

«شماره ۱۸۴ مجموعه»

162 Kelimet et-Tevhīd 'Alā
أصول القادرية 'ūsul-i el-Kādiry-ye

۱۶۲ کلمة التوحيد علی
أصول القادرية

مؤلف: ناشناخته.^(۱)

موضوع: تصوف / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «... مثلاً السیدة آمنه بنت السید ابراهیمک روحوا شاد اولوب و قبر عذابندن

۱. در عثمانلی مؤلفری (۳۱۶/۱) رساله‌ای تحت عنوان: کلمة التوحيد از «احمد افندی رشدی» مشهور به «قره آغاجی» (متوفای سال ۱۲۵۱/۸۳۵م) از متصوفه و از پیروان طریقه «نقشبندیه»، ثبت گردیده که ممکن است منظور همین رساله حاضر باشد والله العالم.

امین اولمغلیچون...».

انجام: «... کَفَّ لی جرح الحدید کما کَفَّته إلی سَید أحمد الرَّفاعی کلّ وقت مائتین

(۲۰۰)».

گزارش متن: مجموعه‌ای از ادعیه و اذکار با مشرب تصوّف با گرایش به مذاهب «نقشبندیّه»، «قادریه» و «رفاعیه» است. در این مجموعه عناوین ذیل به چشم می‌خورد: «صورت اصول دیگر قادریه، دعاء آخر الذکر، گلبانگ محمّدی، دعای ترکی طریقت، دعای دیگر برای ذکر، دعای شریف مجالس، دعای دیگر برای طریقت، دعای بعد از تلاوت قرآن، دعای بعد الذکر، اوراد خلیفه مجاهد، اذکار خمسّه یومیّه، صلوات عزرائیل علیه السلام، صلوات النّاشئة، صلوات رکعتین بعد الوتر، صلوات لیلة رمضان، فضائل صلوات شبهای ماه رمضان، صلوات رؤیة النّبی ﷺ، صلوات البرات، دعاء نصف شعبان، دعاء برات، صلوات لیلة القدر، صلوات لیلة العرفة، صلوات لیلة العید، صلوات یوم العید، صلوات سفر، اصول نقشبندیّه، شرائط قرائت سورة یاسین و...».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: روز ۱۸ ماه شوال سال ۱۲۹۸ هـ/ ۱۵/ سپتامبر ۱۸۸۱ م □ عنوانها و نشانیها: شنگرف (برخی عناوین نانوشته است) □ نوع کاغذ: فرنگی شطرنجی □ تعداد برگ: ۶۲ (۹۴b - ۱۵۵b) □ تعداد سطر: ۲۳ □ اندازه متن: ۱۵×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳×۲۱ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است، در هامش افزودگی‌هایی با عناوین: تقسیمات توحید، اوراد خلیفه، باب صلاة الاستغناء، اسماء دوازده امام ﷺ، دعاء لیلة التّصف من شهر شعبان و ... نگاشته شده است.

«شماره ۳۲۰۷ مجموعه»

۱۶۳ گزیده تجوید 163 Gūzidiy-i Tecvīd

مؤلف: سید محمود بن محمّد^(۱)، ارموی آمدی نقشبندی مشهور به «آچیق باش» (متوفای سال ۱۰۷۷ هـ/ ۶۷-۱۶۶۶ م).

موضوع: علوم قرآن/ زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصّلاة... بعده بویله دیر فقیر... که ای طالب قراءت قرآن بلگل کیم قرآن عظیمی...»

انجام: «... پس لازم اولدیکه بونی بر باب ایدوب کتابت ایچنده یازه وز؛ الحمد لله رب العالمین علی الختام و صلی الله علی نبیّه و صحبه الکرام».

گزارش متن: کتاب نسبتاً مفصّلی در احکام تجوید است که از کتب معتبری مانند التّشرّفی قراءات العشر، الشّاطیبة، دزة الفرید، تحفة الحفّاظ، حلّ الرّموز و... و همچنین برخی رسائل فارسی و ترکی دیگر اخذ گردیده و در ۲۹ باب تنظیم و نگارش یافته است؛ عناوین ابواب چنین‌اند:

باب اول: در اقسام دندان، باب دوم: در مخارج حروف، باب سوم: در صفات حروف، باب چهارم: در نون ساکن و اظهار تنوین، باب پنجم: در ادغام مع الغنة، باب ششم: در ادغام بلاغنة، باب هفتم: در قلب مع الغنة، باب هشتم: در اخفاء مع الغنة، باب نهم: در حکم میم ساکنه، باب دهم: در ادغام صغیر، باب یازدهم: در ادغام کبیر، باب دوازدهم: در ترقیق و تفخیم راء، باب سیزدهم: در ترقیق و تفخیم لام «الله»، باب چهاردهم: در احکام مدها، باب پانزدهم: در احکام هاء کنایه، باب شانزدهم: در احکام وقف، باب هفدهم: در احکام سکون و اشمام، باب هجدهم: در کیفیت وقف، باب نوزدهم: در اشاره و قوف سجاوندی، باب بیستم: در احکام سکنه، باب بیست و یکم: در لحن جلی و خفی، باب

۱. در هدیه العارفین، «عبدالله» ثبت شده است.

بیست و دوم: در همزه وصل، باب بیست و سوم: در همزه قطع، باب بیست و چهارم: در همزه منفرد، باب بیست و پنجم: در نقل حرکت همزه به ساکن ماقبلش، باب بیست و ششم: در ترک همزه در مذهب ابو عمر، باب بیست و هفتم: در قراء سبعة و شاگردانشان (راویان)، باب بیست و هشتم: قواعد فاتحه، باب بیست و نهم: در بیان اینکه قرآن را چه کسی جمع‌آوری نموده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲هـ. / ۱۸م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنکی □ تعداد برگ: ۷۷ □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: ۱۵×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج مشکی. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و بیشتر حاشیه‌نویسی مربوط به مصحح است که متأسفانه بخشی از آن در صحافی و برش نابجا ساقط شده است. روی آغازین برگ، نام «محمد چلبی امام» که گویا تملک وی است، به چشم می‌خورد.

عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۱۴؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، ص ۳۱۵؛ هدیه العارفین، ج ۲، ص ۴۱۷.

«شماره ۳۱۲۲»

۱۶۲ گلشن انشاء 164 Gülşen-i İnşā

مؤلف: شیخ محمود بن ادهم، آقشهری آماسی نقشبندی (متوفای بعد از سال ۸۹۷هـ.^(۱) / ۹۲-۱۴۹۱م).

موضوع: نامه‌نگاری و ادب / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد فراوان و ثنای بی پایان سلطان عظیم الشان باهر البرهانی را که منشئات

۱. بنابه نوشته طاهر بروسوی در عثمانلی مؤلفری، مؤلف در تاریخ مذکور (۸۹۷هـ.) در قید حیات بوده و در آن سال کتاب مفتاح اللغة را نگاشته است.

دیوان انشاء منشور ایجاد اشیاء را بطغرای فرمان او تقریر گردانید».^(۱)

انجام: «... بنم دعاء دولت روز افزون ابد پیوند و مه اشتغال کوستره علامت شریفه اعتماد و اعتقاد ایده‌لر؛ تمت بعون الملك العزيز الوهاب و حسن توفیقه و تقدیره».

گزارش متن: مجموعه منشآت به زبان ترکی است؛ مؤلف در آغاز گوید که چون منشآت که در ترکی پدید آمده بود، سست به نظر می‌رسید، این کتاب را تألیف نمود تا منشآت صحیح برای اغراض گوناگون فراهم آید. این منشآت در یک مقدمه و سه باب مشتمل بر چند فصل به نام سلطان بسایزید خان دوم (۹۱۸-۸۸۶هـ. / ۱۵۱۲-۱۴۸۱م) نگارش یافته است. سرآغاز برخی از منشآت به زبان فارسی است.

عناوین کتاب چنین است: مقدمه؛ در اصول و آداب مکاتبات؛ باب اول: در صحایف و رقاع؛ باب دوم: در خطابات و ادعیه؛ باب سوم: در مناشیر و فرمانهای سلطانی. در نسخه دارالکتب قاهره مؤلف به صورت «محمود بن ادهم المعروف بختن المولی مصلح الدین القسطلانی (من علماء القرن العاشر الهجری)» یاد شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق ترکی متمایل به تعلیق و رقه □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱هـ. / ۱۷م] □ عنوانها و نشانیها: طلایی و شنکرف □ نوع کاغذ: فرنکی نخودی □ تعداد برگ: ۱۰۷ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۵×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کیرم؛ عطف: تیماج قهوه‌ای فرسوده.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی نیز در منشآت متنوع دیگر است. آثار رطوبت در صدر و ذیل برگها دیده می‌شود. عناوین پنج برگ آغازین با طلا نگارش یافته است. روی دو برگ آغازین نسخه مهر بیضی «کام دل...» و تملک‌های «محمد شهیر به نفوزاده(?)»، «السید محمود المدرس بمدرسة تکیه بمدينة مغنيسا»، «ابراهيم بن عثمان بن

۱. آغاز این نسخه با نسخه دارالکتب مصر متفاوت است؛ آغاز آن در فهرس دارالکتب چنین است: «حمد و سپاس و ثنای بی قیاس اول مالک ملکه اولسون که...».

حاجی محمد الخطیب بجامع دلشکار» و افزودگی‌هایی شامل چند حدیث، لغز، اشعاری از «عمر افندی دفتردار حلب»، «ساعی»، «ابن سینا»، «لامعی»، «کمال پاشازاده» و همچنین مطالبی طبی، ادعیه و ... دیده می‌شود؛ در انجام نیز بین برگه‌های (۱۲۴ - ۱۰۸) افزودگی‌هایی شامل اشعاری از «نوعی افندی»، قصیده مصنوعه با عنوان «نهال جلال» از «سیفی چلبی» معما باسم محمد پاشا، اشعاری از «کامی افندی»، صورت منشآت مربوط به سال (۱۰۰۰ق)، نامه استمالت سلطان مراد به بیگلربیگی حلب احمد پاشا و جواب آن و مکاتبات و منشآت دیگر مربوط به سال (۹۹۳ق)، عباراتی جهت صدور کتاب و نامه و مطالب دیگر آمده است.

«عثمانلی مؤلفری، ج ۱، ص ۱۶۰؛ فهرس المخطوطات الترتیبة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، ص ۳۲۰؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۵۰۵.

«شماره ۹۹۸۱»

۱۶۵ لغات ترکی و عربی و فارسی

165 Lügāt-i Türky ve 'Arabī ve Fārsī

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: لغت / زبان: ترکی عثمانی، عربی و فارسی.

آغاز: «ابه: قابله ج قوا بل و قبول و قبیل و ولده، ف باراج و آدرده و بیشیاره و بیکاره و وارورن و ژم و زمنج... ابو جهل قاربوزی: حنظل و حمظل و حنتم... ف پهیکت و خربزه تلخ...».

انجام: «... یوه: حجر و حجران ج حجره و اجمار... ج مکن و مکنات دوکن و موکن ف آشیان و تکند و غنینه و کاهیج و کابک و کابوک و کادرک و کروه و نشیم؛ تمام شد».

گزارش متن: فرهنگ لغت سه زبانه است که ابتدا کلمه ترکی به ترتیب الفبا (بر اساس حروف آغاز الفاظ) و بعد معنی عربی آن همراه مترادفات کلمات عربی با رمز «ج»

که اشاره به «جمع» آنها دارد، و سپس با رمز «ف» معنی «فارسی» آن با تمام مترادفات آن نگارش یافته است. یادآوری می‌شود در معانی فارسی گاهی از لغاتی استفاده شده که کاملاً غریب بوده و کمتر در فرهنگهای فارسی مانند لغت نامه دهخدا و ... بدان اشارت رفته است. فهرست نگار نخستین از لغات ترکی این فرهنگ تحت عنوان «ترکی مغولی» یاد کرده که صحیح به نظر نمی‌رسد. نام اصلی این فرهنگ و مؤلف دانشمند آن متأسفانه علی‌رغم تفحص بسیار همچنان ناشناخته ماند؛ برای این منظور (شناسایی) تصویر برگ آغاز آن در پایان همین اثر آمده است. در فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه غازی خسرویک ساریو، نسخه‌ای از لغت نامه‌ای تحت عنوان منتخب من لهجة فی اللغة با شماره «R-614» با آغازی^(۱) نزدیک به این نسخه وجود دارد که احتمال می‌رود نسخه دیگری از این اثر باشد. والله العالم.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق و الفاظ ترکی: نسخ معرب □ تاریخ کتابت: [اوائل سده ۱۱۴۰ هـ] □ عنوانها و نشانیها: مشکى (در انجام اندکی قرمز) □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۱۴۳ □ تعداد سطر: ۱۸ □ اندازه متن: ۱۳×۲۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قرمز تیره، مجدول.

ویژگیهای نسخه: این نسخه در سالهای آغازین سده ۱۱۴۰ هـ ۲۰٪ نگاشته شده و بسیار متأخر و جدید می‌باشد؛ کاغذ نسخه متنوع و برخی نخودی و برخی دیگر سفید کاهی است. برگهای انجام کتاب تازه تر به نظر می‌رسد. آثار ناچیزی از رطوبت در برخی برگها مشاهده می‌شود.

«فهرس المخطوطات العربیة و الترتیبة و الفارسیة و البوسنیة فی مکتبة الغازی خسرویک بسرایفو فی البوسنة و الهرسک، ج ۷، صص ۴۰۰ - ۳۹۹.

«شماره ۹۳۱۹»

۱. آغاز آن نسخه چنین است: «باب الهمزة المفتوحة، فصل الهمزة مع الباء در لسان عربی قابله: قوا بل قبیل ولد قبالة...».

۱۶۶ لغات سرحدات ایران

166 Lūgāt-i Serḥad-dāt-i īrān

مؤلف: مهندس عبدالرزاق بن محمد محسن، بُغایری سبزواری (متوفای

۱۳۳۲ش/۱۹۵۳م).

موضوع: لغت / زبان: عربی، فارسی و ترکی.^(۱)

آغاز: «آس = طاحونه در قاینات بگویند...؛ اتک = دامنه کوه (ترکی ترکمانی) در

سرحدات خراسان...».

انجام: «... یورت = مکان ماوا (ترکی جغتایی)؛ یلواج پیغمبر است (مغولی)،

یولاووج (ترکی جغتایی)....».

گزارش متن: فرهنگ نفیس سه زبانه حاوی لغات سرحدات ایران است. در این اثر لغات عربی با لهجه‌های عراقی، خوزستانی و حوالی بصره، لغات فارسی با لهجه‌های بلوچی، کُردی (خصوصاً کُردی سنندجی)، لری، سیستانی، افغانی (دری)، خراسانی، سمنانی و قایناتی و همچنین لغات ترکی با لهجه‌های آذری، ترکمانی، جغتایی و مغولی با تصریح به محل استعمال این لغات گردآوری شده است. در این مجموعه لغات اندکی به ترتیب حروف آغاز آنها انتخاب شده و بیشتر برگه‌های نسخه سفید و نانوشته مانده است. شایان ذکر است که مؤلف به نوشته «بامداد» از مهندسین طراز اول ایران بوده و از سال ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۰ هـ به تناوب در تحدید حدود و نقشه‌برداری در مرزهای ایران و عثمانی (ترکیه)، مرزهای ایران و روسیه، مرز بلوچستان ایران، مرزهای افغانستان و ایران و مرز ایران و عراق از طرف دولت وقت مأموریت داشته است، وی مردی متدین و مذهبی بود و کتابخانه نفیسی داشت؛ وی در سال ۱۳۳۲ش در سن ۸۶ سالگی در تهران درگذشت.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): [سده ۱۴ هـ / ۲۰ م]

۱. لغات ترکی به کار رفته در این فرهنگنامه عبارتند از: ترکی جغتایی، آذری، ترکمانی و مغولی.

□ عنوانها و نشانیها: مشکى، برخی با مداد نوشته شده است □ تعداد برگ: ۶۹ □ تعداد سطر: میانگین «۵» □ اندازه متن: ۱۱×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷×۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن مشکى، مجدول.

ویژگیهای نسخه: این نسخه، اصل به خط مؤلف است که اکثر سطور آن با مداد نگاشته شده است. در هر برگ بیشترین آن سفید و نانوشته مانده و مؤلف می‌خواسته متعاقباً لغات دیگری را بدان بیفزاید.

◀ شرح حال رجال ایران، ج ۶، ص ۱۴۱ - ۱۴۰.

«شماره ۹۶۹۰»

۱۶۷ لغات عربی و ترکی

167 Lūgāt-i 'Arabī ve Tūrky

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: لغت / زبان: عربی، ترکی عثمانی.

آغاز: «ءانکم، آبل، آوآ، آه، آده، آدم... اقرا: جمع قراء، اقدام: جمع قدم، أقرع: کل، أقرن: باشی چقوق، أقبل: اگری گوزلر، أقلح: صارو دشلو...؛ فصل الألف المفتوح مع الکاف...».

انجام: «... فصل الواو مع الطاء؛ وطئ: بصمق، وطی: م، وطاء: قیامه، وطنف: قلن قلی، و طس: دمر تنور، وطوس: قرون...؛ باب الهاء مع الألف... بالضم هتف هتکه...» ناتمام.

گزارش متن: فرهنگ دوزبانه عربی و ترکی عثمانی مفصلی به ترتیب الفبا و تقدیم مفتوح بر مضموم و آن نیز بر مکسور مانند اقنوم عجم است که از باب الألف مع الهمزة شروع و به باب الیاء مع الیاء خاتمه می‌یابد. در این کتاب، کلمات عربی آورده شده و ذیل هر یک از کلمات مذکور، ترجمه ترکی آنها نگاشته شده است. تألیف این کتاب مربوط به سالهای

قبل از سده ۱۱ هـ. / ۱۷ م می‌باشد. تصویری از آغاز و میانه این اثر جهت شناسایی، در پایان همین فهرست، معرفی گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ معرب زیبا؛ عناوین: ثلث زیبا □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱ هـ. / ۱۷ م] □ عنوانها و نشانیها: طلائی، لاجورد، قرمز و مشکی □ نوع کاغذ: شرقی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۱۸۵ □ تعداد سطر: ۹ □ اندازه متن: ۱۷ ۱/۲ × ۹ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۵ × ۱۷ ۱/۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن، ضربی، با ترنج زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: این نسخه بسیار نفیس و هنری است، عناوین آن به خط ثلث زیبا، که با طلا، لاجورد و جوهر قرمز نگارش یافته است. برگها مجدول به طلا، قرمز، لاجورد، زنگار سبز و خطوط مشکی بوده و فواصل لغات دارای نشانهای شنگرف و قرمز می‌باشد. «۱۹» برگ از آغاز و دو برگ از انجام، نونویس شده و ترجمه ترکی آن لغات نیز نیامده است و آن برگها مجدول به رنگهای قهوه‌ای، لاجورد و خطوط مشکی است. حاشیه‌نویسی اندکی در برخی برگها دیده می‌شود. برخی برگها اندکی رطوبت و لبه برگها اندکی آفت دیده و فرسوده شده است.

«شماره ۴۴۵۸»

168 Lügāt-i 'Arabī ve Tūrky

۱۶۸ لغات عربی و ترکی

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: لغت / زبان: ترکی عثمانی، عربی.

آغاز: «الحمد لله والصلوة على نبيه، هذا كتاب مقنن مستنبط من اللغة المنسوبة إلى...؛ باب الألف والهمزة: إنا: ظرف، إرجا: صوك قمع، إرسال: إثبات ايلمک، إنا: فقير ايلمک...».

انجام: «... م مبارز: بهادر، معز: گچی ن نشوز: قچمق، وواکز: ککز اورجی، ههز:

حرکت؛ باب السین: آس: مرسن اغجی، ار آس یاشی...» افتاده.

گزارش متن: فرهنگ لغات عربی بر اساس ترتیب الفبایی آخر کلمه است که به ترکی عثمانی گزارش شده است. این فرهنگ به جهت افتادگی‌های زیاد در فواصل برگها، مورد شناسایی قرار نگرفت؛ متذکر می‌شویم تألیف این رساله مربوط به سالهای قبل از سده ۱۱ هـ. / ۱۷ م می‌باشد. نسخه حاضر فقط مشتمل بر باب الألف والهمزة تا بخشی از باب السین والألف است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق معرب □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱ هـ. / ۱۷ م] □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۶ (۱b - ۶b) □ تعداد سطر: ۷ □ اندازه متن: ۱۰ × ۵ ۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵ × ۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای فرسوده، مجدول، ضربی، با ترنج و سرترنج زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: روی برگ آغاز تملک «محمد الباقي بن درویش علی» و چهار مهر بیضی «عبد عین الله بن فتح الله ۱۲۱۵» و افزودگی‌های دیگر آمده است. آثار اندک رطوبت و چربی و آسیب دیدگی در برگ آغاز دیده می‌شود. میان برگها افتادگی دارد.

«شماره ۸۴۷۳ مجموعه»

169 Lügāt-i 'Arabī ve Fārsī

۱۶۹ لغات عربی و فارسی

ve Tūrky

و ترکی

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: لغت / زبان: عربی، فارسی و ترکی عثمانی.

آغاز: افتاده «... یمین: سوگند (آند)، ایمان: سوگندها (آندلر)، ضم و جمع و تألیف: گرد کردن (یغمق)، جامع و مؤلف: گرد کننده (یغجی)، مجموع: گرد کننده (یغلمش)...».

انجام: «... صالح و طالع: نیکمرد و بدمرد (ایوار و یرمزار)، صلحا و طلحا: نیکمردان و بدمردان (ایوارلر و یرمزارلر)، شمس و قمر: آفتاب و ماه (گنش و آی) ...» افتاده.

گزارش متن: فرهنگ سه زبانه ناشناخته‌ای است که فصل دوم آن در مرکبات (برگ ۲۹۵) می‌باشد؛ ساختار اصلی این فرهنگ به صورت عربی، فارسی است که بعداً در ذیل، معنی ترکی آنها نیز نوشته شده است؛ این احتمال وجود دارد که رساله حاضر بخشی از لغت‌نامه پیشین بوده باشد و الله العالم. تألیف این رساله مربوط به سالهای قبل از سده ۱۱۱۰ هـ/ ۱۷ م می‌باشد. نسخه شماره «6992.4» مندرج در فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه سلطنتی برلین نظیر همین رساله می‌باشد.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق معرب □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱۱۰ هـ/ ۱۷ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ تعداد برگ: ۳۰ (۳۷b - ۷a) □ تعداد سطر: ۷ □ اندازه متن: ۱۰×۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای فرسوده، مجدول، ضربی، با ترنج و سرترنج زمینه گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح شده است؛ در فواصل برگهای رساله افتادگی دارد، پشت برگ «۳۶» دستخط «ابراهیم میانجی» و چند تاریخ تولد دیده می‌شود. آثار اندک رطوبت در برخی برگها مشاهده می‌شود. در انجام یک مهر بیضی ناخوانا «عبده عین الله بن فتح الله ۱۲۱۵»، که به قرینه برگ آغاز رساله نخستین همین مجموعه قرائت و نگاشته شد.

⇒ Handschriften - Verzeichnlse der Königlichen Bibliothek zu Berlin, Bd.VI,

No. 6992.4.

«شماره ۸۴۷۳ مجموعه»

۱۷. لغات علم انشاء 170 Lügāt-i 'İlm-i 'İnş'ā'

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: لغت و نامه‌نگاری / زبان: عربی، فارسی و ترکی عثمانی.

آغاز: «علم انشاده [۱] استعمال اولان لغت‌لر بیان اولنور؛ حېذا: نه گوزل، نېغم: نه خوش، نوشته: تحریر اولنمش...».

انجام: «... گشاده بال: آچق اولسون، دشت: صحرا، فراوان: چوق چوق، سزاوار: لایق، نیمه: نمام».

گزارش متن: رساله‌ای مختصر در بیان لغاتی است که در نامه‌نگاری و انشاء مورد استفاده می‌گردد. این لغات به فارسی و عربی بوده و ترجمه ترکی آنها در ذیل کلمات نگاشته شده است.

در برخی فهارس از این رساله با عنوان ترکی: علم انشاده مستعمل اولان لغت‌لر یاد شده است. گزارش نسخه: نوع خط: رقه □ تاریخ کتابت: [سده ۱۳ هـ/ ۱۹ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف و مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۳ (۳a - ۱b) □ تعداد سطر: چلیپا، میانگین «۸» □ اندازه متن: میانگین ۱۵×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۵×۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: مشتمعی [گالینگور] قهوه‌ای؛ عطف: تیماج قهوه‌ای.

ویژگیهای نسخه: در آغاز امضای آیت الله العظمی مرعشی نجفی ۱۳۰۰ آمده است؛ در هامش و حواشی رساله چگونگی شروع عنوان نامه‌ها و لغت‌های مربوط به آن قید شده است. آثار رطوبت، ترمیم و وصالی اندک روی برگهای رساله مشاهده می‌گردد.

⇐ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة بالقاهرة، ج ۳، ص ۱۴۰؛ فهرس المخطوطات العربیة و التركیة و الفارسیة و البوسنیة فی مکتبة الغازی خسروک بسراییفو فی البوسنة و الهرسک، ج ۴، ص ۲۶۷ و ج ۷، ص ۳۵۵؛

Tercüman Gazetesi Küttüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.I, S.335.

«شماره ۲۶۲۸ مجموعه»

۱۷۱ لغات نوائی = آبوشقه 171 Lūgāt-i Nevā'ī = 'Ābūṣṣḡa

مؤلف: ناشناخته.

موضوع: لغت / زبان: ترکی جغتایی، فارسی و عربی.

آغاز: «عشق و محبت میخانه سنک رند قدح پیمائی و شعر بلاغت کاشانه سنک طوطی شکر خائی... با الف المفتوحه؛ آبوشقه: عورت آدیدر شوی معناسنه لیلی و مجنونده مجنونک پدری...».

انجام: «... یوقایرسا: یوقسه دمکدر، یومای: برآچق نسنه قپایاین دمکدر و بر نسنه صویله یومایاین دمکدر».

گزارش متن: فرهنگ لغات ترکی جغتایی و سایر لهجه‌های نزدیک به آن مانند اویغوری و همچنین برخی واژه‌های فارسی و عربی که در آثار امیر علیشیر نوایی (متوفای ۹۰۶ هـ. / ۱۵۰۰ م) آمده، گویا توسط یکی از دانشمندان عثمانی (ترکیه)، در این اثر به ترتیب الفبائی در طی ابوابی گردآوری شده است. کلمه «آبوشقا» از کلمات ترکی با لهجه اویغوری است که در آن لهجه به معنی «پدر» «قوجا» یا همان «پیر» است و وجه تسمیه این کتاب به آبوشقا به جهت این بوده که اولین کلمه مورد بحث این کتاب «آبوشقا» می‌باشد. در لبه کتاب از این اثر تحت عنوان سنگلاخ یاد شده که اشتباه است؛ کتاب سنگلاخ از «میرزا مهدی خان منشی استرآبادی» و به فارسی است گرچه آن هم در شرح و بسط و تبیین لغات امیر علیشیر نوائی است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: حسن بن حسین □ تاریخ کتابت: روز دوشنبه غره ماه رجب سال ۹۶۰ هـ. / ۱۳ ژوئیه ۱۵۵۳ م □ محل کتابت: قسطنطنیه □ عنوانها و نشانها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۴۶ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۲ ۱/۲ × ۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج مشکی فرسوده، یک لایی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و آثار مختصر چربی و رطوبت در ذیل برگهای پایانی به چشم می‌خورد. «۷» برگ آغازین نسخه نونویس شده است. روی برگ آغازین و برگهای (۱۰۸ و ۱۰۹) چند مهر بیضی با عبارات: «محمود بن محمد»، «عز من قنع و ذل من طمع، یا امام محمد مهدی ۱۱۶۸» و همچنین در آغاز و انجام مهر و امضای حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمه الله آمده است.

تورک لغتی، ج ۱، ص ۷؛ فهرست دستنویسهای شرقی در فرهنگستان علوم ازبکستان شوروی (تاشکند)، ج ۱، ص ۴۵۵؛ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار (شهید مطهری)، ج ۲، صص ۲۶۷ و ۶۹۳ - ۶۹۴؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.297-298 ;
Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University., Vol.1,
PP.212-214; Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu,
C.II, S.39-40.

«شماره ۴۷۹۹»

۱۷۲ لغت نعمت الله 172 Lūgāt-i Ni'metül-lāh

مؤلف: نعمت الله بن احمد بن قاضی مبارک، رومی صوفیه‌وی مشهور به «روشنی زاده» (متوفای سال ۹۶۹ هـ. / ۱۵۶۱ م).

موضوع: لغت / زبان: فارسی، ترکی عثمانی.

آغاز: «حمد بی قیاس و شکر باسپاس، آن مالک بی همتایی را که ملکش بی انبازست و درگاه لطفش با بندگان مخلص باز...».

انجام: «... یوهر: مثله، یوهه: مثله، یویو: یویمک قوشی، یویه: آرزومند، یهه: مثله، یهره: مثله».

گزارش متن: فرهنگ لغات فارسی است که به ترکی شرح گردیده و دارای سه بخش: مصادر، قواعد و دستور زبان فارسی دری، نامهای جامد و مشتق می‌باشد. این لغتنامه از کتب: اقنوم عجم اثر: «حمیدالدین سیواسی»، قاسمیه اثر: «لطف‌الله حلیمی» (متوفای ۹۲۲ هـ. / ۱۵۱۶ م)، وسیله المقاصد إلى أحسن المقاصد اثر: «خطیب رستم مولوی» از صوفیان سده ۱۰ هـ. / ۱۶ م و ... گردآوری و بر اساس ترتیب کتاب اقنوم عجم، به مفتوح و مکسور و مضموم مرتب گردیده است. مؤلف کتابدار زاویه امیر بخاری در قسطنطنیه بوده است. این کتاب در کشف الظنون با عنوان: نعمة الله في لغة الفرس ثبت گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ کاتب: مولانا محمد بن علی □ تاریخ کتابت: ماه ربیع الآخر سال ۹۸۶ هـ. / ژوئن ۱۵۷۸ م □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: فرنگی قدیم □ تعداد برگ: ۲۶۳ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۶ × ۲۱ پ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴ × ۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، مجدول به زر، با ترنج بزرگ ضربی، زمینه طلایی گل و بوته. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است. و گویا مصحح آن «شمس فخری» باشد که نامش در انجام نسخه آمده است؛ شواهد فراوانی از اشعار فارسی بر آن افزوده‌اند که می‌تواند بخشی از حاشیه‌نویسی محسوب گردد؛ روی برگ آغاز یادداشتی درباره کتاب مربوط به ماه شوال سال ۹۸۹ هـ.؛ تملک‌های «عمر بن عثمان ارض رومی» و «سید فتح‌الله بن سید محمد حلمی بمدينة سرور»^(۱) با مهر هشت گوش «برزه دین بسته بعمرت مر مظهر فیض خدا، حافظ عمر» و نیز در آغاز و انجام مهر بیضی «فتح‌الله صالح الهاشمی ۱۱۱۰ (؟)» مشاهده می‌شود. در انجام آمده که: «به روز جمعه ۲۱ ماه شوال سال ۹۸۰ هـ. مقابله گردیده است» که قاعدتاً با توجه به تاریخ کتابت [۹۸۶ هـ. / ۱۵۷۸ م] باید مربوط به نسخه مستنسخ عنه باشد.

◀ اسماء الکتب، ص ۵۱؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی (منزوی)، ج ۳، صص ۲۰۲-۲۰۲۰؛ فهرس المخطوطات العربیة و الترتکیة و الفارسیة و البوسنیة فی مکتبة الغازی خسروک بسرایفو فی البوسنة و الهرسک، ج ۷، صص ۴۱۸-۴۱۶، ۴۶۷؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۹۶۵؛ هدیه

۱. «سرور» یا «جرور» شهری در قهستان است (لغت نامه دهخدا).

العارفین، ج ۲، ص ۴۹۷؛

Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum, Vol.2, PP.514-515;
Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.142-143;
Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University., Vol.1,
PP.15-18; Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II,
S.27-28.

«شماره ۹۷۵»

۱۷۳ نسخه دیگر (۲)

173 Ayni Eser (2)

آغاز: «حمد بی قیاس و شکر باسپاس آن مالک بی همتا یا که...»^(۱) بسم الله الرحمن الرحیم، آب آوردن: علتی بر سنب ستور بدید آمدن یعنی طوارا یا غنه علت ظاهر اولمق....

انجام: «... یوهر: مثله، یوهه: مثله، یویو: بویموک قوشی، یویه: آرزومند، یهه: مثله، یهره: مثله؛ تمت بعون الله تعالی».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ خفی زیبا □ تاریخ کتابت: [سده ۱۱ هـ. / ۱۷ م] □ عنوانها و نشانیها: قرمز و طلایی (لغات: قرمز، شرح: مشکی) □ نوع کاغذ: شرقی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۱۹۵ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۴ × ۶ پ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹ × ۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، ضربی، با ترنج و سرترنج گل و بوته زمینه طلایی.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است؛ نسخه دارای یک سرلوح به سبک ترکی، زمینه طلایی، لاجورد و مرکب مشکی همراه گل و برگ الوان و نگاره‌های اسلیمی طلایی با جداول طلا و لاجورد است. روی آغازین برگ نسخه تملک‌های «مصطفی بن احمد

۱. دیباچه این نسخه متعاقباً با فاصله اندکی در حاشیه نو نویسی شده و اصل کتاب از اینجا شروع می‌شود و در نتیجه افتادگی ندارد.

الحصین المنصوري»، «مصطفی نحیفی، سنة ۱۱۵۲هـ»، «احمد توفیق المشتهر بقمرزاده
ارضرومی، صفر الخیر سنة ۹۹۰...»، «مصطفی»، «محمد عاکف المشتهر بقاضی زاده
ارضرومی، سنة ۱۲۷۱» و «ابراهیم ادهم ۱۲۶۰» و مهر هشت گوش «محرم اسرار حق اوله
ابراهیم ادهم ۱۲۴۶»، مهر دایره «... الحق... مصطفی...»، مهرهای بیضی «نایل الطاف خدا
مصطفی ۱۲۳۵»، «احمد توفیق ۹۶» و «السید محمد عاکف ۱۲۶۷» مشاهده می‌گردد. روی
سرلوح، یک مهر بیضی ناخوانا و همچنین در برگ انجام یک مهر بیضی «اسمعیل...»
و یادداشتهای پراکنده دیده می‌شود. برخی برگها رطوبت دیده است. تمام برگها مجدول به طلا
و خطوط مشکی است.

«شماره ۲۳۸۷»

۱۷۴ لیلی و مجنون

174 Leyli ve Mecnun

ناظم: ناشناخته.

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی آذری.

آغاز: افتاده...

چوخ ماه لقا صنملر الدی	چوخ طرفه زمینه تخم سالدی
چون نذرلر اتدی هر مزاره	چوخ قلدی نیاز کردگاره.
انجام: «...»	

اولدن ادب شعار ایدیردم	تمکینمی استوار ایدیردم
اولمزدی بو حاله احتیاجم	کیم اوله عذابله علاجم
منده... افتاده.	

گزارش متن: بخشی اندکی از داستان منظوم لیلی و مجنون است که به جهت
افتادگی از آغاز، انجام و میانه مورد شناسایی دقیق واقع نگردید. نسخه‌ای از لیلی

و مجنون با لهجه آذری در کتابخانه موزه بریتانیا به شماره (Add.7936.9) نگهداری
می‌شود که امکان دارد نسخه‌ای دیگر از همین اثر باشد و الله العالم؛ حاجی خلیفه
تعدادی از لیلی و مجنون‌های ترکی را در کشف الظنون آورده که بیشترین آنها ترکی با لهجه
عثمانی می‌باشند؛ برخی از سرایندگان لیلی و مجنون به زبان ترکی عبارتند از: ۱. محمد بن
سلیمان بغدادی متخلص به فضولی (متوفای ۹۶۳هـ/۱۵۵۶م)، ۲. شاهی ادرنوی
(زنده به سال ۸۸۱هـ/۱۴۷۶م)، ۳. حمدالله بن آق شمس‌الدین (متوفای ۹۰۹هـ/
۱۵۰۳م)، ۴. خلیفه، ۵. جلیلی برسوی، ۶. عبدالوهاب بن عبدالکریم رومی متخلص
به خیالی (متوفای حدود ۹۲۹هـ/۱۵۲۳م)، ۷. عیسی متخلص به نجاتی (متوفای
۹۱۴هـ/۱۵۰۸)، ۸. صالح بن جلال (متوفای ۹۷۳هـ/۱۵۶۵-۶۶م)، ۹. امیر علیشیر
نوابی (متوفای ۹۰۶هـ/۱۵۰۰م)، ۱۰. سنان بن سلیمان متخلص به چاکری و...؛
همچنین در قاموس الأعلام، دانشمندان آذربایجان، ایضاح المکنون و لغت نامه دهخدا از
شاعران دیگری همچون: بهشتی، احمدی و محوی نیز نام برده‌اند که دارای منظومه لیلی
و مجنون بوده‌اند.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: [سال ۱۲۶۰هـ/۱۸۴۴م] □ محل
کتابت: [تفلیس] □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۳ (۲۵۵ - ۳۸۵)
□ تعداد سطر: میانگین «۲۳» □ اندازه متن: ۶×۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۲ سانتیمتر
□ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن با ترنج گل و بوته.

ویژگیهای نسخه: بخشهایی از برگها نانوشته و سفید مانده است؛ در برگ «۳۱» چندین
مهر بیضی با عبارات: «باقر الطباطبائی ۱۲۸۶»، «باقر الطباطبائی ۱۲۷۸» و «باقر الحسینی
۱۲۶۹» آمده است؛ آثار اندک رطوبت و ترمیم در برخی برگها دیده می‌شود. تاریخ و محل
کتابت به قرینه رساله پیشین همین مجموعه نگارش یافت.

□ ایضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون، ج ۲، صص ۴۱۸ - ۴۱۷؛ دانشمندان

آذربایجان، ص ۵۴۹؛ کشف الظنون، ج ۲، صص ۱۵۷۲ - ۱۵۷۱؛ لغت نامه دهخدا، ذیل ماده (لیلی بنت سعد بن ربیعه)؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, P.258.

«شماره ۶۴۲۹ مجموعه»

۱۷۵ مجالس النفايس 175 Mecālis en-Nefā'is

مؤلف: نظام‌الدین امیر علیشیر بن غیاث‌الدین محمد، متخلص به «نوائی» (متوفای سال ۱۵۰۶ هـ/۱-۱۵۰۰ م).

موضوع: تراجم / زبان: ترکی جغتایی.

آغاز: «یوز حمد انکاکیم یا ساب جهان بستانی

ایلاب یوز وزلف دین گل وریحانی».

انجام: «تازه بولدی باغ و کونکلو مدافراق آز آری دور

جلوه قیلدی گل نیتا باغریمدا هجران خاری دور».

گزارش متن: در این اثر شرح حال چند تن از شاعران و مشاهیر گذشته و معاصر «نوائی» همراه نمونه‌هایی از اشعار آنان بیان گردیده است؛ این کتاب در هشت مجلس به ترتیب ذیل در سال ۸۹۶ هـ/۹۱-۱۴۹۰ م نگارش یافته است:

مجلس اول- شاعران بزرگی که پیش از نوائی وفات نموده‌اند؛ مجلس دوم- شاعرانی که نوائی آنها را در جوانی درک کرده یا پیش از تاریخ ۸۹۶ هـ/۹۱-۱۴۹۰ م از دنیا رفته‌اند؛ مجلس سوم- شاعران معاصر نوائی که وی نزد آنها شاگردی کرده یا دوستی داشته است؛ مجلس چهارم- شعرای خراسان قدیم؛ مجلس پنجم- نوشته‌های مردانی که با وجود نداشتن شهرت شعری، چکامه‌هایی ساخته‌اند؛ مجلس ششم- بزرگان خراسان

و جاهای دیگر که دارای تصنیفات شعری بوده‌اند؛ مجلس هفتم: سلاطین و شاهزادگانی که قریحه و طبع شعری داشته‌اند؛ مجلس هشتم: تصنیفات شعری سلطان حسین [باقر] این کتاب همراه ترجمه و استندراکات «شاه محمد بن مبارک قزوینی»، سال ۱۳۲۱ ش/۱۹۴۴ م به اهتمام علی اصغر خان حکمت در تهران به چاپ رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: نیمه ماه جمادی الآخر سال ۹۳۴ هـ/۱۷/ مارس ۱۵۲۸ م □ محل کتابت: دار السلطنه قسطنطنیه □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۷۴ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۱۱/۳ × ۶/۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷ × ۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرشکی، با ترنج گل و بوته زمینه طلایی.

ویژگیهای نسخه: نسخه‌ای نسبتاً نفیس تقریباً معاصر با مؤلف با یک سرلوح ساده سبک ترکی با زمینه طلا و لاجورد است که نام کتاب با سفیداب در میان آن نگاشته شده است. در حاشیه تصحیح گردیده و دارای حاشیه‌نویسی فراوانی که بیشترین آنها اضافات و استدراکاتی است که مربوط به متن می‌باشد؛ برخی عناوین در حواشی آمده است. آثار رطوبت‌دیدگی بر فراز برگها مشاهده می‌شود و برگها مجدول به لاجورد است. در انجام افزودگی‌هایی در حدیث، شعر و تراجم برخی رجال و شعرا دیده می‌شود.

«الذریعة، ج ۱۹، ص ۳۷۲؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۵۹۱؛ هدیة العارفین، ج ۱، صص ۷۴۰-۷۳۹؛

Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, PP.273-274;

Topkapi Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, C.II, S.106.

«شماره ۴۶۴۴»

۱۷۶ مجموعه اشعار 176 Mecmu'a-i Eş'ar

ناظم: جمعی از شعراء.

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «بازم دل غمدیده از روی فرح شادی مجموعه زیبایی ملک».
انجام: «...»

قاندر شرابی کوثره صافی قولنی سک گیدر لباسی حلّه رضوان یا حسین».
گزارش متن: اشعار عرفانی و صوفیانه، که بیشتر متناسب با مجالس سماع و طرب صوفیان است، در این مجموعه گردآوری شده است. این اشعار به صورت‌های «قطعه» و گزته (گرده) در اطراف و حواشی متن نگارش یافته است. شاعرانی که اشعارشان در این مجموعه آمده عبارتند از: بابا عمر، علی آغا، حافظ یوسف، حافظ نوایی، درویش عمر، طوغانچی‌باشی، عندلیب، حافظ احمدپاشا (متوفای ۱۰۴۰هـ/۱۶۳۰م)، صونچی‌زاده، رجب‌اعمی، حسینی، وهبی (متوفای ۱۱۴۹هـ/۱۷۳۶-۳۷م)، قاسم خان، شریف صافی و... که از شعرای سده یازدهم و دوازدهم هجری در دوره امپراتوری عثمانی می‌باشند.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق، نسخ □ تاریخ کتابت: [سده ۱۲هـ/۱۸م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف، مشکی و لاجورد □ نوع کاغذ: فرنگی، آهار مهره شده □ تعداد برگ: ۸۳ □ تعداد سطر: چلیپا □ اندازه متن: میانگین ۱۱×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابر و باد، مجدول، ضربی، طلاکوب.

ویژگیهای نسخه: بخشی از اشعار مربوط به متن با عناوین «خانه‌ای دیگر» به صورت «گرفته» در حواشی نگاشته شده است؛ بخش زیادی از برگها رطوبت دیده، لیکن خوشبختانه متن سالم و قابل استفاده است؛ جای برخی عناوین و همچنین برخی برگها نانوخته است؛ در برگهای پایانی یک یادداشت و چند بیت شعر از کمال به سال ۱۲۸۶هـ و همچنین مرثیه‌ای درباره امام حسین (علیه السلام) از میر سید شریف صافی در چهاربرگ آمده است. در برگ آغاز و انجام مهر دایره‌ای «شاکر» و چند مهر ناخوانا به چشم می‌خورد. روی برگ آغاز تملک «حافظ محمد شاکر» دیده می‌شود. برگها مجدول به طلا و مرکب مشکی است.

«شماره ۲۸۴۷»

۱۷۷ مجموعه اشعار ۱۷۷ Mecmu'a-i Eş'ar

ناظم: جمعی از شعراء.

موضوع: ادب منظوم / زبان: فارسی، ترکی عثمانی.

آغاز: «زلف آشفته و حوی کرده و خندان لب و مست

پیره‌هن چاک و غزلخوان صراحی در دست

گیجه‌لر عزم ایتدگم اول ماهه سایم خوفدر

بر طریقتله قبول ایتمز محبت شرکتی».

انجام: «نیچه کم تربیت مهر له هر فصل بهار

بـزـهـنه نشـو و نـمـانیله حریم گلزار

دو حه عمرکی سر سبز و سرافراز ایدوبن

ایلیه کورپه بوداقلار و کبی حق برخوردار».

گزارش متن: مجموعه‌ای نفیس از اشعار شعرای بزرگ ایران و عثمانی می‌باشد که به

صورت غزل، قصیده، دوبیتی و قطعه آورده شده است. در این مجموعه اشعاری از

شاعران ذیل آمده است: «جامی، کمال خجندی، فضل، سید شریف، بهار چلبی، میر

علیشیر نوایی، سلطان یعقوب، نازکی، سلیمی رومی، صدرالشریعه، بهشتی، یحیی

حلمی افندی مدرّس، سهیلی، حافظ شیرازی، فخر رازی، شاه محمود وزیر، خسرو،

خاقانی، نوعی چلبی، عذاری، فانی، شائی، مجدی، رفعتی، قنالوزاده افندی، ناجی

زاده، محمود چلبی افندی قاضی، حسین چلبی کفوی، جلال بک افندی، ابراهیم بک،

بابا قوشی، علامه، خسرو دهلوی، سعدی شیرازی، ملا لطفی، یحیی، سعدالدین، علی

یزدی، ذاتی، سعدی افندی، عطّار، عسکری میرزا، چاپکی میر اشرف، مسلمی افندی،

رضائی افندی، دانشی افندی، مدرّس عبدالغنی افندی، محمود چلبی افندی کفوی، آصفی، یادی کفوی، محمود چلبی اذاقی، حسبی، سنایی سینویی، عمری، نجم‌الدین کبری، نظامی، اوحدالدین گرامی، بایزید بسطامی، کاتبی، عنصری، فرّخی، عسجدی، فردوسی، امرء القیس، آزری، باقی چلبی، رحمی، نجاتی بک، فتحی چلبی سیروزی، لامعی چلبی، احمد پاشا، حیرتی، آگهی، یقینی، خیالی، عزمی افندی، امری، ماتمی، گناهی، امینی چلبی، علوی چلبی، فغانی، میرزای مسخره!، مسیحی، بلیغی، صادق، آهی، انوری، جلیلی، صدری، عشقی، فوزی افندی، عبیدی چلبی، یقینی چلبی، خدایی بک و ...».

همچنین در این مجموعه «قصیده سوریه» از خیالی و آرداری، «مخمّس زکائی بر غزل خیالی»، قصیده‌ای دیگر از خیالی، «قصیده فغانی چلبی»، «قصیده شمعی»، «قصائد و ابیات خواجه چلبی افندی»، «غزلیات سلطان سلیم خان عثمانی»، «ترجیع‌بند شیخ ابراهیم افندی»، «مسدّس گناهی بر مطلع خیالی»، «چند غزل از جامی»، «ترجیع‌بند غریبی و آرداری»، «قصیده شتر حجره آگهی و آرداری»، «غزلیات باقی، خیالی و امری»، «تخمیس امری بر غزل نشانی»، «قصیده اسحاق چلبی اوسکویی»، «قصیده سوسن زاده افندی»، «نصیحت امیرالمؤمنین حسن علیه السلام»، «قصیده بهاریه از مسیحی ادرنوی» و ابیاتی که تاریخ حوادث و وقایع و همچنین وفات برخی رجال را بیان می‌کند. برخی از این تواریخ عبارتند از: تاریخ سلطان حسین بیقرا، تاریخ وفات بوعلی سینا، اسکندر چلبی، جامی، کمال پاشا، خواجه حافظ، روحی چلبی بهاءالدین زاده، محمود چلبی و ... تاریخ نهر کربلا به دولت سلطان سلیمان، تاریخ خیالی، حیرتی، قندی، غریبی سیروزی، تاریخ خلیفه آخر عباسیان، تاریخ امری در حقّ بیرام افندی، تاریخ در فتح قزل باش، تاریخ یوسف و زلیخای کمال

پاشا زاده، تاریخ شیخ سنبل افندی و ...

شایان ذکر است که این ابیات در سال ۹۷۸ هـ. / ۷۱ - ۱۵۷۰ م نگاشته شده است. گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: مؤلف □ تاریخ کتابت (تألیف): [سال ۹۷۸ هـ. / ۷۱ - ۱۵۷۰ م] □ عنوانها و نشانیها: شنکرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۵۷ (۵۷a - ۱a) □ تعداد سطر: میانگین «۱۵» □ اندازه متن: میانگین ۱۸ × ۱۱/۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲ ۱/۲ × ۱۳ ۱/۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرشکی بدون مقوا، مجدول با ترنج زمینه اسلیمی. ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و بخشهایی از اشعار در هامش و حواشی نگاشته شده است. در برگ دوم، مهر بیضی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله و یک مهر شلجمی شکل «شد بنده محبت خاندان آل احمد، عمر بن محمد» مشاهده می‌شود. برخی برگها رطوبت دیده و در آغازین برگها بسیاری از اشعار به شنکرف نگاشته شده است. بر پشت جلد، فهرست رساله‌های این مجموعه آمده است. تاریخ کتابت به قرینه برگ «۱۲۴» همین مجموعه نگارش یافت.

«شماره ۹۰۷۲ مجموعه»

178 Mecmu'a-i Eş'ar

۱۷۸ مجموعه اشعار

ناظم: جمعی از شعراء.

موضوع: ادب منظوم / زبان: ترکی عثمانی.

آغاز: «عجبمدر گوگل هر دم او فرشته وصل جانانی

نجه بلّله چکبدر کنجه غمده درد هجرانی».

انجام: «زوالی غصّه سن جکسون دیو نعمت ویرر یوخسه

فلک اهل دیلک صنمک که مسرور اولدغن استر».

گزارش متن: مجموعه اشعاری از شعرای اواخر سده ۱۰ هـ. / ۱۶ م و اوائل سده